

Passages uit “De Kieuwlander”, die betrekking hebben op Poortugaal e.o.

“De Kieuwlander” was een illegaal nieuwsblad voor Poortugaal e.o., dat dagelijks verscheen in de oorlogsjaren. Het werd getypt en de redacteur was Alfred Mozer, een in die tijd bekende journalist.

De kop van het blad zag er als volgt uit:

D E K I E U W E L A N D E R .
= = = = =

Dagelijks verschijnend nieuwsblad voor Poortugaal en omstreken.

Lees, geef door en zwijg!

No. 40 d.d. 24 april 1945

Ten oosten van Amersfoort is patrouille-activiteit in de richting van de Grebbelinie; ten noorden van Amersfoort wordt eveneens van beperkte activiteit gesproken. In Rotterdam komen vele vluchtelingen uit het gebied van de Grebbelinie aan.

Wij danken de vriendelijke gevers voor het papier dat wij mochten ontvangen. Gezien ons gebruik houden wij ons voor verdere giften van zowel papier als carbonpapier, ten eerste aanbevolen.

Het is ons een behoefte dank te zeggen aan hen, die voor de regelmatige verspreiding van de krant zorg dragen en daarvoor veel tijd en moeite over hebben.

No. 44 d.d. 30 april 1945

De pakketten zijn gekomen. In lange reeksen volgden de Lancaster bommenwerpers elkaar op. Laag vlogen zij de route, die hen door de Duitsers was opgegeven. Rotterdam, Den Haag en Leiden waren de eerste plaatsen, die in het genot van deze voedselzendingen uit de lucht kwamen. Een enkel eskader van de Lancaster, dat is het type bommenwerper dat tien ton bommen kan meenemen, is in staat een vijfde deel van de bevolking van Den Haag voor 24 uur van voedsel te voorzien. En er waren heel wat eskaders in de lucht; wij hebben het schouwspel gadeslagen. Wij stonden onder de indruk van deze drommen machtige toestellen, die nu eens het sparen en redden van mensenlevens ten doel hadden. In een tijd, waar het nieuws in zijn belangrijkheid gemeten wordt met de maatstaf der vernieling, is het wel de moeite waard even aan de mogelijkheid te denken den droom van Ikarus, diens mensheidsdroom, met menswaardig doeleinden te verwezenlijken. De tijd hiervoor zal komen. Ook voor de piloten was er een andere indruk te krijgen dan gewoonlijk bij hun bommenvluchten. Stampvol stonden de straten met mensen, die hen toewuifden. In plaats van vluchtende, vliedende mensen-in-angst, zagen zij vrolijke, stralende en zwaaiende lieden. In een wereld van bloed en tranen en puin laaide voor een ogenblik de hoop op in een wereld van menselijkheid. Houden wij deze vlam brandende. Onze vrienden hebben ons brood gebracht. Zij zullen ons ook vrijheid brengen.

No. 45 d.d. 1 mei 1945

Nog altijd geruchten over capitulatie.

Extra editie d.d. 2 mei 1945

Het Duitse radiostation Noordwest heeft vannacht medegedeeld, dat Adolf Hitler gistermiddag is overleden, twee dagen na den dood van zijn vriend en voorbeeld Benito Mussolini. Of ook in zijn geval sprake kan zijn van een onverwachte dood, bijgedragen en tot stand gekomen door anderen, valt nog niet op te maken.

No. 48 d.d. 4 mei 1945

Met enige verbazing hebben wij moeten vaststellen, dat de dood van Hitler in Nederland met grote onverschilligheid is opgenomen. Een uitzondering vormt slechts de Duitse bezetting bij de Spijkenisserbrug. Hier heeft men deze gebeurtenis vrolijk gevierd en stevig begoten. In ieder geval waren de feestgenoten stomdronken. De jeneverfles vond haar weg zelfs in het mitrailleursnest. Wij kunnen ons die geestdrift indenken.

No. 50 d.d. 6 mei 1945

De capitulatie gaat door.
De Kieuwelanders gaat door.

Proclamatie aan de bevolking van Poortugaal

De burgemeester der gemeente Poortugaal, meneer F. van der Poest Clement, heeft de navolgende proclamatie gericht tot de ingezetenen der gemeente, op 5 mei 1945 's morgens 8 uur.

Geachte ingezetenen der gemeente Poortugaal!

Het zal U allen reeds bekend geworden zijn, dat de Duitse legermacht, ook met betrekking tot Nederland, ingaande hedenmorgen 8 uur, heeft moeten capituleren. Hierdoor is het ogenblik geboren, waardoor wij ons nationaal bestaan herkrijgen.

Moede van het juk te torsen, waaronder men ons zo schandelijk deed bukken gevoelt elk rechtgeaard en trouw Nederlander zijnen moed ontvlammen in dit plechtige ogenblik.

Nationale vrijheid en onafhankelijkheid was en blijft steeds onze leus. In hechte trouw blijven wij geschaard om onze geliefde Koningin Wilhelmina, en geheel ons Vorstenhuis. Met grote dankbaarheid jegens God, die ons leven tot hiertoe heeft gespaard voor het wrede oorlogsgeweld, willen wij op gepaste wijze en in alle eenvoud uiting geven aan de vreugde en blijdschap, die de vrijmaking van ons geliefde Vaderland ons heeft gebracht.

Daarbij willen wij vóór alles die vrouwen en mannen gedenken, die in de afgelopen vijf jaren in de strijd voor het Vaderland zijn gevallen en ook hen die in gevangenschappen en concentratiekampen de dood vonden ofwel ontzettend veel leed ondervonden. Laten wij hen allen herdenken in een ogenblik van diepe stilte ....

Gaarne willen wij vanaf deze plaats een hulde brengen aan allen die door onderduiken en ondergronds werk een zwaren tijd meemaakten. Angstige jaren hebben zij doorgemaakt, veel van hun leven is daardoor vernietigd. Doch thans kunnen zij het trotse gevoel hebben ook het hunne tot de uiteindelijke overwinning van de vijand te hebben bijgedragen.

Eindigend nog een woord van dank aan de redactie van het Poortugaalse dagblad "De Kieuwelanders" en allen die mij in deze moeilijke jaren met raad en daad hebben bijgestaan.

Ik eindig deze proclamatie met een driewerf

Leve de Koningin!

Leve ons Vorstenhuis!

Poortugaal, 5 mei 1945.
De burgemeester van Poortugaal.

Verder deed de burgemeester de volgende mededelingen:

Geachte ingezetenen,

Het was U wellicht ook bekend, dat uit de openbare gebouwen moesten verdwijnen de portretten van de leden van ons Koninklijk Huis. Van Hare Majesteit de Koningin zijn de portretten in ons raadhuis wel verborgen maar nimmer verdwenen geweest. Deze portretten nemen weer hun ereplaats in.

En dan, ingezetenen van Poortugaal, deel ik U mede, dat de verandering van de straatnamen "Wilhelminastraat" en "Julianastraat" eveneens van tijdelijken gedwongen aard is geweest. De borden, ten raadhuis steeds goed verborgen, worden nog heden weer op de oude plaats bevestigd. Vanaf heden bestaan in onze gemeente weer:

Wilhelminastraat en
Julianastraat.

Een typisch voorbeeld, hoe in tijden en situaties, zoals wij die op het ogenblik beleven, incidenten kunnen ontstaan, lijkt ons het volgende te zijn.

Zaterdagmiddag wankelde door de straten van Hoogvliet een dronken Duitse militair, die verschillende mensen aanrandde en uitschold. Toen hem een groep mensen van replek diende, draaide hij op een afstand om en gooide een handgranaat, waardoor een aantal mensen letsel opliep. Later kwam hij weer terug en er dreigden opnieuw ongelukken te ontstaan. Eén van de bedreigde burgers zag gelegenheid een zware hamer te pakken te krijgen en zich tegen de op hem indringende soldaat te verweren. Daarbij kreeg de Duitser de hamer tegen zijn hoofd, waardoor de dood door schedelfractuur intrad. De menigte was door het gedrag van dien Duitser in een zodanige woede geraakt, dat op het lichaam van de dode werd getrapt. Deze man heeft tot zijn nadeel niet willen inzien, dat de tijd voorgoed voorbij is, waar Duitse soldaten drijfjacht kunnen maken op Nederlandse burgers.

Gemiddeld komt nu per dag 2.500 kilo voedsel West-Nederland binnen. Volgens statistische berekeningen is men in staat met dit voedsel aan de bevolking dagelijks 1.700 calorieën voedingswaarde te verstrekken.

Zaterdagavond heeft H.M. de Koningin via de zender Herrijzend Nederland tot het bevrijde land gesproken. Op haar bezielende wijze bracht zij hulde en dank voor de binnenlandse strijders en uitte haar eerbied voor de offers van dezen strijd. Er staat nu een grote taak te wachten, voor welke vervulling wij allen de handen hebben ineen te slaan en onze plicht te doen op de weg, dien de gesneuvelden strijders ons wezen. Nederland zal herrijzen, zo besloot de Landsvrouw, en zijn taak in de wereld vervullen.

No. 51 d.d. 7 mei 1945

Verantwoordelijk voor de algemene inhoud: Alfred Mozer

Verantwoordelijk voor het plaatselijke nieuws: W.A. Tinbergen

Gebeurtenissen in ons dorp sinds de capitulatie.

Vrijdagavond half tien werd de capitulatie in ons dorp bekend. En direct werden de straten en wegen, op die tijd sinds jaren leeg en verlaten, overstroomd door druk pratende groepen en groepjes, die zich na enige tijd oplosten in een zingende en dansende menigte. De lang opgekropte gevoelens ontladden zich in een uitbundige vreugde. Nederland was weer vrij! In de verschillende kwartieren en commandopunten verzamelden zich de Binnenlandse Strijdkrachten. De nodige voorbereidingen werden getroffen, de eerste bevelen gegeven.

De Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten waren een onderdeel geworden van het reguliere geallieerde leger. Zij waren geworden van ondergrondse strijders tot onder de krijgsmacht staande soldaten.

Om plus minus elf uur hield onze Burgemeester voor het Raadhuis een toespraak. Na afloop danste de enthousiaste menigte met de Burgemeester rond het inderhaast opgerichte vreugdevuur. Om één uur/half twee zakte de feestvreugde wat af, waaraan het noodweer zeker een bijdrage leverde. Slechts het licht dat op vele plaatsen van achter de gordijnen schemerde, duidde er op dat het een bijzondere nacht was. Dat vele burgers het jammer vonden deze nacht te verslapen.

In het redactie bureau van "De Kieuweland" hamerden de hele nacht de machines om het blijde nieuws in een zo groot mogelijke oplage te kunnen verspreiden. Ook zij was van illegaal tot officieel geworden.

Zaterdagmorgen vroeg heerste er al direct een opgewekte vreugde in het dorp. Allerwegen ging men oranje en rood-wit-blauwe insignes dragen. De drukte concentreerde zich langzamerhand rond het gemeentehuis, waar het plaatselijk commando van de Binnenlandse Strijdkrachten zijn centrum had gevestigd.

Om even acht uur las de Burgemeester, getooid met ambtsketen, van het bordes van het raadhuis de door hem de vorige avond aangekondigde proclamatie en toespraak voor. Beide hebben onze lezers in "De Kieuweland" van gisteren kunnen vinden. De plechtigheid was sober, maar maakte toch algemeen een diepe indruk. Het gezamenlijk gezongen Wilhelmus gaf bij velen lucht aan de gevoelens van dankbaarheid, met elkaar in een bevrijd Vaderland te staan. Na de plechtigheid kwam voor het publiek de order zich in hun woningen terug te trekken teneinde de arrestatieploegen gelegenheid te geven hun werk rustig te doen. Dit eerste bovengrondse werk verliep uiterst gedisciplineerd. En veel zachtzinniger dan wij van arrestaties gewend waren geraakt.

In de loop van de morgen kwamen steeds meer geruchten binnen over Duitse commandanten die, omdat hen door HUN autoriteiten geen kennis was gegeven van de capitulatie, weigerden het bestuur over te dragen. Incidenten met dodelijke afloop werden gemeld. Voorzichtigheidshalve werd toen de order gegeven de vlaggen binnen te halen. Door velen werd dit morrend verricht. Later toen bleek dat de order volkomen terecht was gegeven, waren de meesten hun oorspronkelijke tegenwerpingen vergeten, en richtte de critici zich op een ander punt.

De N.B.S. (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) bleven, zoals van hen verwacht mocht worden, tot het uiterste op hun posten. Over de gebeurtenissen die zich in de loop van de middag afspeelden, hopen wij binnenkort een officiële mededeling te kunnen verstrekken. Tot heden zijn deze incidenten teveel door geruchten omgeven, dan dat wij ons aan een oordeel kunnen wagen.

Geruchten hebben ons jaren lang het leven zuur gemaakt. Alles, ja juist de officiële gegevens, moesten wij met voorbehoud ter kennis brengen. Deze tijd is nu voorbij. De officiële berichtgeving is weer betrouwbaar. Wanneer wij iets wensen te weten, kunnen wij openlijk te bestemder plaatse om inlichtingen vragen. Misschien is dit wel een van de meest kenmerkende symbolen van de bevrijding van ons land.

Zaterdagavond was de stemming uiterst gedrukt. Na de vreugde van 's morgens was de terugval ook wel heel groot. Zondagmorgen herstelde men zich echter langzamerhand van de schok. En met het verschijnen van ons blad en bulletin, verschenen ook weer steeds meer vlaggen aan de huizen. Het dorp maakte zich op om onze bevrijders te ontvangen.

Op zondagmiddag heeft de Geneesheer-Directeur van de inrichting Maasoord, de heer Dr. J. v.d. Spek, in twee druk bezochte bijeenkomsten voor het in- en uitwonend personeel en de familieleden daarvan, de dag der bevrijding herdacht. Hij wenste zijn hoorders hartelijk geluk met deze dag. Hoewel wij de voorwaarden nog niet kennen, voor ons is er vrede. Vreugde hierover in mijn hart. Temeer na de teleurstelling van gisteren, die ik U moest bereiden volgens de informatie, die ik van de hoogste militaire autoriteiten ter plaatse had. Dit hoort bij het verleden. De oorlog is geëindigd, de vrede is er.

De uitbundige vreugde is begrijpelijk. Weliswaar wordt de vreugde getemperd door het leed om ons heen. In menige familiekring is een stoel niet bezet en weet men niet of hij nog bezet zal worden. Ik kan dit aanvoelen omdat ik een jongen heb, die eveneens met wegvoering bedreigd was.

Wij hebben onze dank te brengen aan de verzetstroepen met hun vaak moeilijke taak. Ik wil ook denken aan mijn collega's, die in gevangenissen en concentratiekampen belandden of tenminste ontslag kregen omdat zij beginselvast waren. Vooral ten opzichte van de wegvoering van Joden. In zoverre waren wij wonderlijk bevoorrecht. De 70 Joden mochten inrukken, werden niet meegenomen, weet nog niet waarom.

Wij mogen wel zeggen, dat wij gaaf uit den oorlog gekomen zijn. Wij hebben alles mogen houden. Grote dankbaarheid vervult ons, dat wij er doorgekomen zijn. In dit verband wil ik juffrouw Wolff noemen, aan wie ik veel gedacht heb. Wij bidden God dat zij terugkeert. Ook ten opzichte van de huiszoeking ter opsporing van radio-apparaten hadden wij geluk. Het was een wonderlijke gebeurtenis: ik was zo vriendelijk mogelijk tegen de onderzoekers en de zusters mochten blijven.

Ik had in deze jaren van hoog tot laag van het personeel steun en wil deze dank uiten aan het personeel en mijn medewerkers. Persoonlijk noemen wil ik hierbij de heer Van der Leen. Wanneer ik als kapitein op het schip bleef, trok hij er op uit. Wanneer het personeel later zal horen hoe het op andere inrichtingen was, dan pas zal het ten volle de prestaties van de heer Van der Leen op waarde weten te schatten.

Het is niet mogelijk, en bij de hoeveelheid niet doenlijk, om verder door te gaan met het opnoemen van namen. Er zijn zovelen die meehielpen door deze tijd te komen. B.v. de mannen die dag en nacht bezig zijn om ons aan licht te helpen. Ik moet er mij toe beperken in het algemeen mijn hartelijke dank uit te spreken. Veelal beseft het personeel de omvang van de moeilijkheden niet. Zij zijn ontstemd omdat bepaalde goederen nog niet zijn uitgedeeld, maar beseffen niet de moeilijke voedselpositie. De toestand die "precair" wordt genoemd, geeft nu den heer Van der Spek aanleiding om over precari te spreken, wat bidden betekent. Tegenover deze werkelijkheid stelt spreker die andere, die een hopen is op God om de toestand te veranderen. Deze innerlijke werkelijkheid is een evidentie. Verder zegt spreker, dat wij uit het evangelie niet slechts datgene mogen halen wat ons bevalt. Jezus leefde samen met zondaren en tollenaars. In dit verband noemt spreker de naam Rost van Tonningen. Hij vraagt niet verder naar toepassing van deze gedachte. De preek gaat dan over op Valerius, wiens "Wilt heden nu treden" de bijeenkomsten opende. Tenslotte spreekt dr. Van der Spek over de Koningin, waarvoor wij zoveel waardering hebben, en die nu op het hoogtepunt van haar leven de terugkeer in haar residentie mag beleven.

Tenslotte wenste spreker de aanwezigen een reeks prettige dagen. De bijeenkomst werd besloten met het 1^e en 7^e couplet van het Wilhelmus en met een driewerf hoera voor de Koningin.

's Avonds wordt op het Dr. Willem Vosplein een vreugdevuur ontstoken. Er waren veel toeschouwers, die opgewekt rond het vuur dansten.

Kerk en verenigingsnieuws

Men verzoekt ons mede te delen dat in de N.H. kerk hedenavond om 7 uur een Oranjediens zal worden gehouden, met extra collecte.

In de gereformeerde kerk hier ter plaatse heeft gisteravond reeds een spontane Dankstond plaatsgehadt.

Extra editie d.d. 7 mei 1945

Mobilisatie van de Binnenlandse Strijdkrachten

Hedenmiddag om 15 uur is voor de Binnenlandse Strijdkrachten de mobilisatie afgekondigd. De verschillende groepen van de B.B. zijn gekazerneerd en meestal in schoolgebouwen. Zo b.v. op Poortugaal en Rhoon. Er is tevens een formatie geplaatst op Maasoord.

Bekendmaking voor de bevolking

Het stafbureau B.T. van de bataljonscommandant B.T. IJsselmonde West machtigt ons tot de volgende publicaties:

Het stafbureau maakt bekend, dat vanaf heden de bevolking na 10 uur 's avonds binnen de woningen moet blijven. Uitzonderingen verleent slechts het bataljonsbureau Albrandswaardsedijk 76. De verbodsuren eindigen 's morgens om 4 uur.

Vergunningen om de brug van Spijkenisse te passeren worden uitsluitend verleend door het stafbureau Albrandswaardsedijk 76 en door de plaatselijke bureaus te Rhoon en Pernis.

Op order van het geallieerde opperbevel heeft de commandant I-S- IJsselmonde West afgekondigd, dat het tot nader order verboden is van woonplaats te verwisselen, behalve in de uitzonderingsgevallen door het Bureau van de Staf toegestaan.

De toestand in Rotterdam

In Rotterdam heerst rust. De gevechten van gistermiddag en vannacht zijn afgelopen. De Binnenlandse Strijdkrachten zijn gemobiliseerd en patrouilleren in de straten. Deze actie geschiedt in samenwerking met de Duitsers, die zich echter op de achtergrond houden en beperken tot de regeling van het Duitse verkeer.

De Binnenlandse Strijdkrachten zijn reeds overgegaan tot het ophalen van N.S.B.-ers en collaborateurs. In de straten kan men groepen van 20 en meer van deze lieden onder bewaking van Binnenlandse Strijdkrachten zien. Met de handen achter het hoofd gevouwen worden zij weggevoerd.

Hedenmorgen werd op zijn kamer op het Raadhuis in hechtenis genomen burgemeester Müller en Hr. Dijkhuis.

No. 52 d.d. 8 mei 1945

Capitulatie en mobilisatie

Terwijl het Duitse leger de algehele capitulatie heeft moeten ondertekenen, is in Nederland het leger van de Binnenlandse Strijdkrachten gemobiliseerd. En dit speelt zich af bijna op de dag, vijf jaar nadat Hitler ons land binnen viel, en de tijdelijke overwinnaar allang veronderstelde de kwestie van de onderdrukking en overheersing van Nederland te mogen beschouwen als een afgedane zaak.

Vijf jaar later wordt dit volk gemobiliseerd. Misschien is het niet juist te spreken van een mobilisatie. Want gemobiliseerd tegen de onderdrukker is dit volk al vijf jaar lang. En het heeft die mobilisatie buitengewoon ernstig genomen. Het reeds gemobiliseerde leger is uit het donker in het licht getreden. Men zou dit figuurlijk en letterlijk kunnen zeggen. Er had geen mooier dag gekozen kunnen zijn. De Meizon lag over het land. Het felle geel van het bloeiende koolzaad overheerste het groen van de weilanden en het zachte roze van de laatste bloemen van de fruitbomen. En de jongens van dit land glunderen. Ja, zij glunderen. Met stralender ogen heeft men nooit jongens gehoor zien geven aan een oproep tot mobilisatie. In de eerste middaguren, nadat het bevel was gegeven, kwamen zij op. De jongens die allang niet meer in de stad aan het werk trekken, in min of meer feestdag kledij. De overigen in het pak van den werkmans op het land. Het pakje ontbrak niet. Alleen en in groepjes kwamen zij binnen. De opkomst, voor zover wij dit konden waarnemen, compleet.

In de loop van de middag kregen wij dankzij de tegemoetkoming van de bataljonscommandant B.T. IJsselmonde West, de gelegenheid enige indrukken te verzamelen binnen het gebied van dit bataljon. Volgens de nu bestaande indeling beheren zij hierbij de compagnies, die in de school te Poortugaal, het schoolgebouw te Hoogvliet en in de feestzaal van Maasoord zijn gekazerneerd. Deze laatstgenoemde compagnie heeft de bijzondere taak het stafbureau te beschermen, dat eveneens aan de Albrandswardsdijk bij Maasoord is gevestigd. Wanneer wij als buitenstaanders een indruk willen geven van onze ondervindingen, dan kan het daarbij zeker niet de bedoeling zijn de verschillende groepen tegen elkaar uit te spelen. Zij het dan om in een gezonde eerezucht het beste binnen een bataljon te presteren. Wat ons daarbij in het oog viel was het volgende.

Ons eerste bezoek gold de compagnie op Maasoord. Reeds twee à drie uren na de mobilisatie treffen wij hier een compagnie-bedrijf, dat de indruk vestigde reeds lang ingespeeld te zijn. De comp.com. (Stam) geeft rustig zijn orders in een sfeer die al geheel en al de kenmerken van een compagniesbureau draagt. Maar niet slechts de bureaudienst herinnert aan de dagen van het reguliere leger. Opmerkelijk vonden wij, dat reeds enkele uren na de opkomst, de troep verenigd was om een instructeur in ernstig werk. Toegegeven, deze compagnie is de kleinste, zij heeft tevens ten opzichte van de samenstelling bepaalde voordelen tegenover de andere compagnies. Maar desondanks heeft ons geïmponeerd hoezeer hier reeds vanaf het begin een voorbeeldige militaire discipline heerste. Het zal zeker niet vaak gebeuren, dat een pas opgeroepen formatie binnen zo korten tijd tot de normale bezigheden is overgegaan. Het karakter van een eerste improvisatie ontbrak hier geheel. Wij menen dat de staf van het bataljon met de bescherming tevreden zal zijn, die hen door deze compagnie wordt geboden, mocht het ooit nodig zijn.

Op het gemeentehuis te Poortugaal, waar de comp.com. zijn kwartier heeft opgeslagen, was men druk bezig met het uitvaardigen van de aanstellings-legimitatiebewijzen. De wacht voor het bureau heeft over gebrek aan belangstelling van de kant van de dorpelingen niet te klagen. Burgerkleding en overals, die dienst doen als uniform, wisselen elkaar af.

In het schoolgebouw, kort geleden nog door Duitsers gebruikt, treft ons vooral de gezellige sfeer van het eetlokaal, oranje versierd en elke tafel van bloemen voorzien. De woon- en slaapgelegenheid is helder en fris. Tussen de comp.com. Oostende en zijn mannen bestaat misschien minder de militaire verhouding, die het reguliere leger kenmerkt. Maar de samenwerking is daarom niet minder bevredigend. Ook niet ten opzichte van de militaire taak. Tenslotte heeft de compagnie haar vuurproef reeds doorstaan. En, hoewel wij nog niet over een officiële toedracht van zaken beschikken, zoveel weten wij toch wel: toen de mannen hun plicht moesten doen, zijn zij zeker niet tekort geschoten. Men wacht hier nog op den instructeur, die uit een school komt die de verwachtingen hoog doet stellen. De compagnie hier bestaat uit ruim 70 man.

Rotterdam

Volgens berichten uit verschillende bronnen zijn in verschillende wijken van Rotterdam een aantal meisjes en vrouwen kaalgeschoren en beplakt met papier in swastika vorm (hakenkruis). Zij hebben dit te danken aan hun gedrag tijdens de bezetting. De berichten, die hieromtrent de ronde doen, hebben veler nieuwsgierigheid gewekt en een uittocht van de randgemeenten naar de stad veroorzaakt. Het is een van de redenen om de bewegingsvrijheid te beperken. Men heeft ons van bevoegde zijde verzekerd, dat men deze beperking van bewegingsvrijheid, zo gauw mogelijk wenst op te heffen. De mogelijkheid daartoe zal afhangen van het gedrag van het publiek. Zodra men de indruk krijgt, dat de behoefte aan dergelijke uitspanningen en tevens de nieuwsgierigheid om er bij te zijn voorbij zijn, zal de beperking van de vrijheid van beweging worden opgeheven.

Hoogvliet

Wij hebben enkele dagen geleden melding gemaakt van de dood van een Duitse soldaat, die enige burgers noopte tot verzet. De Duitsers hebben de burger, die de dood van de Duitser veroorzaakt had, gevangen genomen, echter na vaststelling van de gang van zaken weer vrijgelaten. Het was de laatste inhechtenisneming van een Nederlander door Duitsers.

Poortugaal

Zoals ons uit een gesprek met bevoegde autoriteiten bleek, is er geen reden tot klachten over de samenwerking tussen de burgerlijke autoriteiten, met name de burgermeester, en de Binnenlandse Strijdkrachten. Er is noch sprake van competentie-conflicten, noch van een storend naast elkaar werken. Men zal alle moeite doen om deze sfeer van prettige samenwerking te bewaren.

De compagnies- en plaatselijke commandant doet een beroep op de bevolking haar medewerking te verlenen bij de taak die de Binnenlandse Strijdkrachten in de eerstvolgende weken te wachten staat. Dit niet omdat hij nu reeds over gebrek aan samenwerking heeft te klagen, maar omdat hij het op prijs stelt de voortreffelijke samenwerking tussen de bevolking en de strijdkrachten te bewaren.

Er zijn hier plannen in voorbereiding voor een groot Vrijheidsfeest. Wij hopen binnenkort hierop uitvoerig terug te komen.

Gistermiddag heeft de plaatselijke reporter zijn "inspectie"tocht langs de mobilisatiepunten van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten gemaakt, in Poortugaal, Rhoon, Hoogvliet en op de Spijkernisserbrug. Hier op deze laatste plaats was uiteraard geen mobilisatiepunt, maar waren de mannen al in actieve dienst.

Deze indrukken waren uiteraard verre van volledig, de organisatie was op de meeste plaatsen nog in een beginstadium.

Poortugaal

De troep heeft moreel onder de gebeurtenissen van Zaterdag weinig geleden. Daar de schuld voor de ongeregelheden niet bij hen lag, was daarvoor ook geen reden.

De troep is zoals men uit onze extra berichten van gisteren heeft kunnen lezen, in de school ingekwartierd. Wij hebben de voorbereiding voor de legering van de mannen in ogenschouw kunnen nemen. Er viel niets op aan te merken. Speciaal de eetzaal met zijn feestelijke bloemenversiering maakte een keurige indruk. Toen wij aankwamen, stonden de mannen op het schoolplein opgesteld. Men hoeft geen militarist en chauvinist te wezen om te herademen als men na vijf jaar "Feldgrau" weer oranje banden en Hollandse groene helmen ziet. Houdt men rekening met de gebrekkige opleiding der mannen, waarbij alleen tijd was voor het aller-noodzakelijkste, dan valt ook de discipline onder de troep, zowel hier als in de andere plaatsen die wij bezochten, te roemen. Wij Hollanders houden nu eenmaal niet van een blaf en schop discipline zoals we die maar te veel bij de Duitsers gezien hebben. Het gebruik van te veel voornamen, een overblijfsel uit de illegale tijd, zal wel slijten wanneer de dienst eenmaal een beetje gewend is.

Rhoon

Op het stafbureau van de districtscommandant Besemer was men nog druk bezig met voorbereidingen. Het bureau had dan ook veel weg van een bijenkorf. Als binnenloper krijgt men daar op het eerste ogenblik natuurlijk maar een meer oppervlakkige indruk van de werkzaamheden en van een drukke commandant mag men ook niet verlangen dat hij U meer dan een ogenblik te woord staat. Ook waren er na een zo korte tijd nog geen gebeurtenissen te verwachten, die de algemene opmerkzaamheid waard zijn. Zij het dan dat commandant Besemer kans heeft gezien om voor de ingang van zijn stafkwartier de hand te leggen op de vlag van Prins Bernhard en op een Canadese vlag.

In de school onder de manschappen heerste al een zeer opgewekte stemming. Hier waren de voorbereidingen voor de legeringen vrijwel voltooid. Reeds vorige week had men de school schoongemaakt en de nodige maatregelen voorbereid.

Voor de keuken heeft men, naast de installatie van een weermachtsafdeling ook een paar vriendelijke Rhoonse jongedames kunnen requireren. Militair misschien niet helemaal verantwoord, onder de huidige omstandigheden ons inziens echter een meer gunstige oplossing.

No. 53 d.d. 9 mei 1945

Te Rotterdam is de eerste zending van 3.000 ton kolen en 3.000 ton voedsel per schip binnengekomen.

De N.S.B.-ers zijn ten tweede male gearresteerd. Een aantal van ca. 40 dorpingen die wij niet meer tot ons volk rekenen, is uit ons midden verwijderd. De schuld van de een is groter dan van de ander. Naar verhouding daarvan zal hun straf bepaald worden.

“De mens is dan mens en wolf”. Bij velen onzer houdt de vraag naar straf voor deze individuen, tevens een verlangen naar wraak in zich. Een wraak voor het zelf ondergane leed, een wraak voor ons geschonden rechtsgevoel. Meer nog dan de Duitsers, stellen wij deze lieden, die nu gearresteerd zijn, voor dit alles aansprakelijk.

Niet ten onrechte, noemt men deze arrestaties dan ook beschermingshechtenis. Onze goede oude Nederlandse wet waarborgde het recht voor iedere bewoner van haar grondgebied. Die wet willen wij terug; zo mogelijk in verbeterde vorm. Laat ons daarom zorgen, in deze overgangstijd, niet zelf recht te gaan zoeken.

Wij weten dat vele van onze dorpsgenoten, en ook wij zelf, niet altijd ten volle tevreden zijn over het aantal arrestaties, dat verricht is. Wij hadden die en die en gene ook nog op ons lijstje staan. Laat ons gerust zijn. Deze eerste arrestatielijst was slechts een voorlopige. Zij bevatte voor de overgrote meerderheid slechts de namen van hen, die in 1940 reeds lid van de “beweging” waren.

Ten opzichte van de afgelopen vijf jaar bestaat er nu echter een tegenstelling. Wij hebben nu namelijk het recht, en in de huidige tijd zelfs de plicht, om het recht te zoeken. Het laatste woord over de arrestaties is dan ook nog niet gesproken.

Intussen, na deze ernstige inleiding, verlangen onze lezers ongetwijfeld een paar sappige verhalen over de ervaringen van de arrestatieploegen. Graag willen wij ons allen eens vrolijk maken over hen, die ons zo lang bedreigd hebben. En waarom zouden wij dat niet.

Over het algemeen hadden de arrestaties een bijzonder vlot verloop. Al doende leert men. De arrestatieploegen die met twee auto's opereerden, hebben in recordtijd hun taak verricht. En .... Er was nu zo min als Zaterdag, ook maar iets op aan te merken. Correct, soms haast al te correct, was de behandeling.

Hoe denkt men bijvoorbeeld over een Oostlandvaarder en Zwarte Handelaar van het ergste soort, die uit angst dat de arrestatie thuis misschien iets te hardhandig zou verlopen, zich persoonlijk kwam aanmelden. Echter zo tartend en dreinend te werk ging, dat een van de posten genoopt werd hem tot spoed aan te zetten, waarbij de man niet aangeraakt werd, desondanks gelegenheid krijgt zijn beklag bij de C.C. in te dienen. Aan welke klacht uitvoerig aandacht werd besteed. Dat was oerdegelijk Nederlands recht.

Er waren meer N.S.B.-ers, die er de voorkeur aan gaven zich zelf te komen aanmelden. Aan enkelen mislukte deze poging om aan de rondrit door het dorp te ontkomen ook. Zo b.v. onze vriend De Lege, die achterhaald werd, waarna hij zijn volle aandeel in het plezier van de dorpingen kon bijdragen.

Met dezelfde vragen arriveerden op het gemeentehuis de dames Hoftijzer en de dames Zevenbergen. Onder hen heerste een quasi opgewekte stemming; hun gelaatskleur was echter niet op zijn fraaist. Bij de visitatie van deze dames, waarvoor twee ijverige helpsters gerequireerd waren, werd door een van de Hoftijzertjes gevraagd of zij zo gevaarlijk waren? Hierop paste slechts één antwoord, dat dan ook prompt viel: Nu niet meer.

Aanvankelijk had Mevrouw Hoftijzer bezwaar haar sleutels af te geven. Misschien hoopte zij ze nog ergens te kunnen gebruiken.

Op Maasoord werden de arrestaties verricht door leden van het eigen personeel. De mannen hadden hiertoe een dringend verzoek ingediend. Een verzoek, dat men heeft gemeend niet te mogen weigeren.

Van de zijde van het Maasoordse publiek had men eveneens veel medeleven. De belangstelling was enorm. Bij het vertrek steeg een spontaan gejuich op.

De W.A., wie herinnert zich nog de W.A., het groepje Zwarte Soldaten van Anten I, de Verschrikkelijke. Vrijdag 's avonds oefenden zij in de buurt van openbare school. Voor en na afloop van de oefeningen maakten zij dan luid zingend een "ererondje" door het dorp. Die schone tijd is al sinds lang voorbij. Bij commandant Poldervaart is echter de oude heldenmoed voor enkele ogenblikken teruggekeerd. Toen de arrestatieploeg arriveerde, kreeg hij hevige last van buikpijn en moest zich binnen korten tijd enkele malen in eenzaamheid terugtrekken en ook daarna voelde hij zich onvoldoende zeker om de tocht te ondernemen. Ook de dames P. meenden zich niet met het vertrek van hun heer en meester te mogen verenigen. En hieven in koor een luid "Moord, moord, moord" aan. Door enkele schoten in de lucht werden zij achteruit gedreven, waarna de Heer P. op de wagen werd geplaatst. Noch werd gevraagd hoe men toch zover kon komen om zo'n man weg te halen. Een min of meer humoristisch verloop had een gesprek tussen de Commandant van een arrestatieploeg en de vrouw van een der te arresteren personen. Deze antwoordde namelijk op de vraag van de commandant naar de verblijfplaats van haar man: "Mijn man is begraven". Men kan zich het ongeloof begrijpen, dat het gezicht van onze C. weerspiegelde. Over dit zichtbare ongeloof ontstak de vrouw in woede en zij vroeg nijdig: "Geloof je me soms niet, m'n man is begraven". Opnieuw ongeloof. Beide partijen wonden zich min of meer op. Ook de C. is namelijk nogal opvliegend van humeur. En met de scherpte van de blikken die men elkaar toewierp, had men makkelijk een potlood kunnen slijpen. Tenslotte werd het raadsel echter opgelost. De man was namelijk niet begraven, maar ui begraven.

Nog enkele markante figuren uit de plaatselijke beweging ontbreken. Onder hen een van de prominentste figuren van Maasoord. Wij kunnen er echter zeker van zijn, vroeg of laat zullen zij zeker gevonden worden. En dan kan het recht ook met hen het verloop hebben, dat het behoort te hebben.

Op Pernis is de feestvreugde, zoals ook niet anders te verwachten was, algemeen groot. Vandaag worden weer acht personen gearresteerd. Men heeft de arrestaties over enkele dagen verdeeld.

Vandaag hielden de drie plaatselijke muziekcorpsen een militaire wandeling door het dorp. Ook het kaalscheren werd hier met groot animo beoefend. De belangstelling van het publiek was enorm. Voor elke haarlok werd een driewerf "hoera" aangeheven.

De organisatie van het kaalscheren

Men deelt ons het volgende mede:

De lijst van vrouwen, die voor kaalscheren in aanmerking komen, wordt officieel opgesteld en gecontroleerd door de Geheime Politie.

In aanmerking komen slechts diegenen, die zich ook in het laatste half jaar niet van het lopen met Moffen onthouden hebben.

Uit dit alles blijkt, dat tot het kaalscheren slechts via de officiële instanties overgegaan kan worden.

De Groene Kruisweg tussen Poortugaal en Hoogvliet is voorzien van een reeks erebogen en op de straat geschilderde spreuken, die aan de Canadezen op komst moeten vertellen, met welk een vreugde wij hun komst begroeten.

Uit de brug bij Spijkenisse zijn gisteren de ladingen springstof weggehaald, die door de Duitsers waren aangebracht om de brug te vernielen.

Rotterdam

De ontploffingen die dezer dagen nog voortdurend te horen zijn, hebben hun oorzaak in het laten springen van mijnen, waarmee bepaalde delen van de vaargeul waren versperd. In de laatste twee dagen zijn hier 40.000 N.S.B.-ers en collaborateurs gearresteerd. Gisterochtend zijn de eerste Canadezen in de stad gearriveerd. Voorlopig heeft men slechts te doen met enkel officieren en kwartiermakers en ander technisch personeel van de "voortrekkers". De mensen verdrongen zich om de auto's die op de Coolensingel stonden en vroegen handtekeningen en sigaretten.

Hoogvliet

In deze dagen wordt veel de vraag besproken of men de "Moffenmeiden" al dan niet zal kaalscheren. Zij hebben aanleiding gegeven tot ergernis zegt de een. Waarom zullen wij op hetzelfde peil gaan staan door publieke scheer-acties, zeggen anderen. Er is voor beide houdingen wat te zeggen. We waren geneigd om de voorkeur te geven aan de laatste houding, dus het scheren na te laten. Maar één geval, dat ons van absoluut betrouwbare zijde wordt gemeld, luidt als volgt: Twee moffenmeiden wandelen op de oprit naar de Spijkernisserbrug. Zij zijn opgesierd met grote oranje strikken. Plotseling nadert een Duitse wagen. Met één handbeweging zijn de strikken verdwenen en de meiden staan in druk gesprek met de Duitse soldaten. Na dergelijke ondervindingen acht men het niet ondoelmatig deze meisjes kaal te scheren. Dan wordt hen tenminste de gelegenheid ontnomen om straks het zelfde uit te halen met de geallieerden. Het werk van de gaarkeuken blijkt een succes te zijn. Er worden op het ogenblik ruim 400 mensen dagelijks van warm eten voorzien. Afwisselend wordt pap en snert verstrekt. Het is verheugend, dat nog zo menige inwoner bereid was tot het verstrekken van de voor de maaltijd benodigde ingrediënten.

Poortugaal

En goedwillende burger heeft de samenwerking die tussen het "dorp" en de B.S. bestaat, vanmorgen door een pracht geschenk bevestigd. Hedenmorgen werd namelijk op het comp. bureau een doos met tabak en sigaretten gebracht, die de milde geveer destijds van zijn bonnen had opgespaard. Wie volgt?

Gistermiddag om vijf minuten over twee passeerde de eerste stoomtram weer ons dorp. Het betrof hier een proefrit. Op het voorbalkon van de wagen bevond zich de directeur van de maatschappij Ir. Kuyper. Veel hart hebben we geen van allen ooit voor de tram gehad, maar nu waren we toch weer blij een levensteken van haar te vernemen.

Men verzoekt ons mede te delen:

Heden werden op het stafbureau van de Bataljonscommandant B.T. IJsselmonde West onderhandelingen gevoerd over het verwijderen van de palen uit de landen. **IEDER IS VOOR DE PALEN DIE OP EEN STUK GROND STAAN DAT ONDER ZIJN BEHEER STAAT, VERANTWOORDELIJK.** De palen moeten worden gebruikt voor de wederopbouw en als mijnhout. **ZORG OOK IN UW EIGEN BELANG DAT ZIJ NIET VERDWIJNEN.** Zij moeten beslist worden afgeleverd. Wel mogen zij uit de grond worden gehaald.

Voor het leegmalen van de polders wordt thans weer enkele uren van de dag stroom verstrekt. Ook het gemaaltje van het Grippenland zal dus weer kunnen draaien.

Vanaf morgen zal ook in deze gemeente een ziekenrapport voor de Binnenlandse Strijdkrachten worden ingesteld.

Gisteravond was de eerste repetitie van het Poortugaalse muziekkorps La Bona Futura. Op deze eerste repetitie zou tegelijkertijd gesproken worden over de medewerking die het corps bij de komende feestelijkheden zal leveren. Misschien is het mogelijk deze medewerking tezamen met Perseveratie te doen plaats hebben.

Rhoon

Ook in deze gemeente werden gister in de loop van de dag de N.S.B.-ers en collaborateurs gehaald. Ook zou in deze gemeente de eerste "moffenmeid" kaal geschoren zijn. Volgens later ontvangen berichten heeft men in Rhoon gisteravond op de bekende wijze met de "moffenmeiden" afgerekend. De animo onder het publiek was bijzonder groot. Ook vele Poortugalers woonden de "feestelijkheden" bij. Wijzelf kunnen nog altijd geen bewondering voor deze strafmaatregel krijgen. Bovendien lijkt ons het gevaar groot dat er slachtoffers zullen vallen, die mogelijk minder straf verdienen, dan menig een van de om hen heen dansenden. Massajustitie waarborgt geen recht.

No. 54 d.d. 10 mei 1945 (wegens technische storingen verkorte uitgave)

Ernstige tyfus epidemie in Spijkenisse

Voor de tweede maal in betrekkelijk korte tijd wordt Spijkenisse door een epidemie getroffen. En weer vindt zij haar oorzaak, waar die altijd lag, namelijk in het drinkwater.

Blij nieuws

Lieve Vader en Moeder, Hopelijk alles goed. Aldus begint de brief van den Heer H. Voorspuy uit Rhoon, welke brief hij hedenmiddag omstreeks 12 uur vanuit zijn vliegtuig voor de woning van zijn ouders neergooide. Men kan zich voorstellen, dat er wel heel veel door deze jongeman heen gegaan moet zijn toen hij, zij het dan vanuit de lucht, na een afwezigheid van vijf jaar, deze ouderlijke woning terugzag. Het is met April vijf jaar geleden dat hij, als een om z'n bijzondere capaciteiten bevoorrechte leerling van de luchtvaartafdeling van de Rotterdamse zeevaartschool, overgeplaatst werd naar Vlissingen. Hier zou hij zijn praktische opleiding krijgen. Weinig zal hij toen hebben kunnen vermoeden, dat hij eerst een reis om de wereld zou moeten maken; een reis die vijf jaar zou duren, en waarin hij zich a.h.w. een weg naar huis heeft moeten vechten eer hij zijn ouderlijke woning zou terugzien.

De bovengenoemde gebeurtenis was niet de enige sensatie die de Rhoonse en in feite ook de Poortugaalse ingezetenen vanuit de lucht bereid werd. Enkele uren na het verschijnen van Henk Voorspuy boven het huis van zijn ouders, daalde een ander vliegtuig achter de boerderij van Leenheer in Rhoon. Hiermee kwam de Heer Van der Poest Clement uit Wisse in Zeeland een bezoek brengen bij zijn ooms in Rhoon en Poortugaal.

Canadezen in Poortugaal

Eindelijk Tommies. Niet alleen wij, ook de Canadezen waren blij. Lieutenant Wimble had direct, het bleek uit alles wat hij zei, een diep gevoeld inzicht in de reden van onze blijdschap. Hij kende het lijden van ons volk in de afgelopen vijf jaar. Hij had het gevoeld, hij had het ervaren uit alles wat hij onderweg in ons land gezien heeft. Mensen, die weggeworpen blikjes uitlikten en alle verdere symptomen van een lijden, hij had het gezien. En hij was oprecht blij in ons midden te zijn. Gek waren wij allen van blijdschap. De wagens en hun mannen, zij waren letterlijk begraven onder de mensen. Er werd geschreeuwd, er werd gezongen. Nederland was ontdooid.

No. 56 .d. 14 mei 1945

De weg terug

In de nacht- en ochtenduren van Vrijdag op Zaterdag zijn de Duitse troepen, die nog op het eiland Voorne en Putten waren, weggetrokken. De aftocht had plaats onder geleide van een aantal Canadese formaties.

De bevolking van de eilanden nam aan de ontruimingsactie levendig deel. Zodra er een wagen met Canadezen passeerde, stegen er juichkreten op en werd hoera geroepen.

Kwamen dan weer Duitse formaties, dan was het een spottend “de weg terug” dat men hen toeriep.

Spijkenisse

Nog altijd staan de tankversperringen langs de Groene Kruisweg. Om de mensen echter met dit stuk herinnering aan de Duitsers te verzoenen, heeft men de versperringen versierd. Zo staat bijvoorbeeld met grote letters op de versperring direct over de brug: “Long live the liberators”. Het zal voor de hier langs trekkende Duitsers een zuur gezicht geweest zijn.

Hoogvliet

De omstandigheid, dat hier in het dorp de N.S.B.-ers nog niet zijn opgeborgen, heeft tot gevolg gehad, dat er Zaterdag een spanning ontstond toen de N.S.B.-ers per se wilden meedoen bij den optocht, waarmede de bevrijding werd gevierd. Men heeft deze heren zeer nadrukkelijk duidelijk gemaakt, dat het feit, dat zij nog niet zijn opgehaald, bij lange na niet betekent, dat zij vrij spel hebben en het verleden ongedaan is gemaakt. De optocht was bijzonder aardig. Een 40-tal prachtig versierde wagens met een vrolijk en zanglustig volkje er op, trok door het dorp en de omgeving.

No. 57 d.d. 15 mei 1945

Het feest in Poortugaal

Gisteren werd in Poortugaal het bevrijdingsfeest gevierd. De organisatie van de feestelijkheden berustte weer als van ouds bij de Oranjevereniging “Nassau”, onder leiding van haar voorzitter, den heer C. Smits. 's Morgens om 9 uur werden de feestelijkheden geopend met een samenzang van de schoolkinderen van alle scholen voor het raadhuis, waarbij harmonievereniging “La Bona Futura” haar medewerking verleende. Ter inleiding tot deze zang werd het Wilhelmus gespeeld, waarna de heer Van der Poest Clement de volgende toespraak hield:

“Schoolkinderen van Poortugaal en verdere toehoorders,

Het is een blijde en vreugdevolle tijd, waarin wij thans leven. En heel natuurlijk want jullie weten waarom wij deze dagen zo feestelijk gestemd zijn en niets liever willen dan feestvieren. Jullie allen weten natuurlijk, dat het nu al een week vrede is, dat er in geheel Europa niet meer gevochten wordt, dat de mensen elkaar niet meer doden of verwonden, dat er niets meer vernield wordt en kapot geslagen. Al die gruwelijke dingen gebeuren op het ogenblik niet meer. En wij allen gaan proberen om een betere en mooiere wereld om ons heen te maken, waarin gesproken kan worden van elkaar helpen en waarin alleen het goede en het mooie in de mens naar voren zal komen. En omdat wij allen het goede en het mooie liever zien dan het slechte en het boze en omdat wij daaraan nu allen gaan werken, daarom zijn wij zo blijde en zo verheugd. Het is weer jaren geleden, dat wij een Oranjefeest hebben gevierd en ook voor jullie was het in die jaren niet prettig om op 31 Augustus thuis te moeten blijven en alleen maar aan vroeger te kunnen denken, hoe vrolijk het toen was.

Maar thans is het anders. Duitsland heeft de oorlog verloren en alle Duitse soldaten, die zo langen tijd in Nederland, en ook zo dikwijls hier in Poortugaal, zijn geweest, vechten niet meer. Hun wapens werden hen afgenomen en spoedig zullen zij Nederland gaan verlaten. En in hun plaatsen zijn de Engelse, Amerikaanse en Canadese soldaten gekomen, maar nu niet als vijanden, maar als onze bevrijders en daardoor als onze vrienden. Wij hebben die vrolijke gezichten van hen al een paar maal in ons midden gezien. Wat hadden we reeds met elkaar een pret.

Wij zijn zeer verheugd omdat wij weer vrij zijn. Wij mogen weer vrijuit spreken, wij mogen weer vlaggen, wij mogen weer een Oranjefeest vieren, wij mogen weer, en nu niet alleen van binnen, maar vrijuit oranje dragen en oranje naar voren brengen.

En vooral ook dit laatste is zo ontzettend verblijdend. Ons bevrijd Nederland heeft weer onze geëerbiedigde Koningin in zijn midden. Oranje is weer verenigd met het rood, wit en blauw.

Onze Koningin is weer in haar eigen Nederland teruggekomen, onder haar eigen bevolking. Al deze vijf jaren is zij natuurlijk onze Koningin gebleven, maar het was toch zeer bedroevend voor haar en voor ons, dat zij al dien tijd in den vreemde moest vertoeven en vanuit de verte moest horen van al het leed en van al het onrecht, dat hier in Nederland werd gepleegd. Maar nu is zij in Holland en met haar ook Prinses Juliana en Prins Bernhard. En ook de kinderen van Prinses Juliana en Prins Bernhard zullen zeker zeer spoedig naar hun eigen vaderland terugkeren. En dan is het Koninklijk gezin weer voltallig en bijeen tussen zijn dankbaar en gelukkig volk.

Dus omdat Nederland weer vrij is en omdat de Koningin en haar kinderen weer in het vaderland terug zijn, daarom zijn wij zo verblijd. Daarom zijn wij verheugd en daarom is het vandaag feest in Poortugaal en daarom is het nu een feestochtend voor jullie.

Jullie willen nu wel nog een paar liederen zingen en dan een wandeling door de gemeente maken. En dan wacht er voor jullie allen een kleine versnapering op school. Wel niet zo als vroeger, maar toch hoop ik, kinderen, dat het naar jullie genoeg zal zijn. En dan tenslotte hoop ik, kinderen, dat jullie weer spoedig regelmatig naar school kunnen gaan, want hoewel jullie tegen een gewone vakantie en ook wel eens tegen een extra vakantie geen bezwaar hebt, is het toch beter, dat jullie weer spoedig voorgoed naar school kunt gaan.

Mag ik van deze plaats het onderwijzend personeel een woord van dank brengen voor de hulp, die het vandaag aan dit kinderfeest biedt. En aan "La Bona Futura" voor de muzikale oplichtering van het bevrijdingsfeest van vandaag. En het bestuur van de Oranjevereniging voor zijn uitwerking van het feestprogramma en verder aan allen, die het hunne hebben bijgedragen tot verhoging der feestvreugde, tot versiering van het dorp en tot opvoering der aloude eensgezindheid in ons dorp. De militaire erewacht voor hun oplichtering van deze bijeenkomst.

Ook voor de ouderen van ons allen wil ik van deze plaats de hoop uitspreken, dat het spoedig zo zal zijn, dat wij allen weer kunnen gaan medewerken aan de opbouw van ons vaderland, een ieder naar de mate zijner nog overgebleven krachten en op de plaats die hem voor deze opbouw is aangewezen.

Vijf jaren is er bijna niets anders gedaan dan vernield en afgebroken, laten wij nu als waarachtig goede vaderlanders weer aan het werk trekken, de hand aan de ploeg slaan, en ons dierbaar Nederland zo spoedig mogelijk uit de poel der ellende optrekken. Ons nu vrije Nederland is té mooi om lange tijd zo te laten liggen. Alles geschiedt, vandaag en in de toekomst, voor Koningin en Vaderland. Daarom wil ik besluiten met een driewerf "hoera" voor Koningin en Vaderland."

Na deze toespraak van de burgemeester zongen de schoolkinderen, begeleid door "La Bona Futura" hun liederen, het Wilhelmus en het vlaggenlied stram in de houding aangehoord.

Vervolgens hield de comp.com. Oostende een korte krachtige toespraak tot zijn mannen, waarin hij hen dankte voor hun bereidheid in het verleden. En waarin hij hen tevens wees op hun mogelijke taken in de toekomst. Deze toespraak liet hij tot groot enthousiasme van jong en oud bekrachtigen door een vuurstoot uit de stans van zijn manschappen.

Vervolgens kregen wij nog een ongezochte gelegenheid het Engelse volkslied te doen spelen. Onder de menigte bleek zich namelijk iemand, een zekere heer Schoof uit Overijssel, te bevinden die dienst doet in het 21^e legerkorps en die met zijn Engelse uniform voor ons de Tommies vertegenwoordigde.

Na deze plechtigheid gingen de kinderen zich opstellen voor de tocht door het dorp. Vooraf noemde de heer Smits nogmaals de route, welke wij reeds in ons extra bulletin van gisteren vermeldde.

Terwijl de kinderen zich klaarmaakten, werd door de burgemeester, onder het spelen van het Wilhelmus, aan de heer M. van Dorsen de vlag overhandigd, die op 6 september 1938, bij de jeugdhulde op de Dam, voor het Koninklijk paleis, door de Poortugaalse delegatie was gedragen.

Deze vlag werd nu, voor de stoet van schoolkinderen van Poortugaalse jeugd, aan wie hij nu weer toebehoort, na vijf jaren "ondergedoken" te zijn geweest, weer aan het publiek vertoond.

Tijdens de tocht door het dorp werd de kinderstoet, aan welks hoofd onze burgemeester en de heren Smits, Veerbeek en Degen meeliepen, overal hartelijk begroet. De tocht door het dorp verliep geanimeerd, al waren de kinderen tenslotte blij, dat zij achter hun glas melk met broodje en eierkoek zaten.

Het was voor het hele dorp een feestelijke ochtend, waaraan de medewerking van het weer, een echt oranjezonnetje, zeker niet vreemd was.

Ringsteken op de fiets

's Middags om 2 uur werd er in "De Laning" een ringrijderij voor fietsen gehouden. De deelname was bijzonder groot, 134 liefhebbers namen aan de strijd deel. Men kon er alle mogelijke fietsen bewonderen, grote en kleine, mooie en lelijke, versierde en onversierde, van alles was er wat. En zo fiets, zo band, ook hier alle mogelijke variëteiten.

Tenslotte, na een hardnekkige kamp, kwamen er 19 winnaars en winnaressen uit de strijd, die met elkaar de prijzen: twee stukken Sunlight zeep, 7 broden en 10 zakjes erwten wegsleepten.

Deze 19 gelukkigen waren de volgende personen: Hennie de Graaf, Hennie Roubes, Tim Simons, Kees Beukelman, mej. J. Boelue, Henk Spoormaker, Wim Konijnendijk, Hans van der Schee, Josien Bastemeier, Kobus Groenenboom, Freek van Leeuwen, Piet Zevenbergen, mevrouw Batten, Piet Greup, Adri Braat, Wim Smit, Maaïke van Delen, Piet van der Schee en Teun Luiten.

De optocht

Tot slot van het bevrijdingsfeest werd een optocht gehouden. Tal van keurig versierde wagens, verklede jongens en meisjes, opgetuigde paarden, de muziek en een aantal vrolijk zingende en dansende mensen. Het was in alles te merken dat de temperatuur minder drukkend was dan overdag. Het hele tempo van de mars zowel als van de stemming van het publiek, was opgewekter.

Een goede vondst was de wagen van Trouw, die in de stoet meereed. Volk en Vaderland niet meer verkrijgbaar ..... Ook de jonge dames in een oranje, rode, witte en blauwe jurk, die de stoet openden, zijn het vermelden waard.

Al met al vormde deze stoet een waardig slot van de dag; het bestuur van de Oranjevereniging "Nassau", de burgemeester, de heren C. Smits, H. Degen, G.N. de Zeeuw, A. Beukelman, J.L. Verhoef, W.H. Veerbeek en A. Tieleman hebben zeker eer van hun werk. Het was een prettige, rustige, feestelijke dag die zeker in deze omstandigheden past.

Enkele feiten over het bezoek van de Canadezen

Er was woensdagavond een gezellige stemming in het dorp, rustig, maar vrolijk. En waarom zou het niet vrolijk zijn? De oorlog was voorbij. De N.S.B.-ers ingerekend, en als klap op de vuurpijl diezelfde N.S.B.-ers die ons door hun optreden vaak zo geërgerd hadden droegen nu bij tot de vrolijke stemming. Misschien deden zij het wel tegen hun wil, maar een feit was toch, dat die zwoegende mensen bij die palen in de feestwei, voor een belangrijk deel de goede stemming van onze burgers op hun "geweten" hadden.

Zoals echter in de laatste jaren de ene narigheid op de andere gestapeld had, zo was het nu met de goede dingen. Vrijheid, blijheid, vrolijkheid en ziedaar om ca. 9 uur de eerste Canadese patrouille in ons dorp.

Van de week hebben wij al getracht een stemmingsbeeld van deze gebeurtenis te geven. Nu willen wij slechts een paar feiten opsommen.

Zodra de wagens voor het raadhuis stil hielden waren zij in een ommezien volledig onder onze enthousiaste dorpsgenoten bedolven. Met moeite slaagde de commandant van de patrouille, lieutenant Wimble, erin het raadhuis te bereiken. Ondertussen werden zijn mannen op de schouders rondgedragen en rondgesjouwd, werden handtekeningen verstrekt en handen geschud. Wat onze goedmoedige vrienden zich alles lieten welgevallen.

Uit het publiek werd voor de mannen melk en aardbeien aangedragen. Ook werd een van hen aan de N.S.B.-ers voorgesteld.

Binnen in het raadhuis had ondertussen de kennismaking plaats tussen de commandant en enkele vooraanstaande dorpsgenoten: de heer en mevr. Van der Poest Clement en vele anderen. Ook de staf van de BS werd aan lieutenant Wimble voorgesteld. Bovendien werden ook in de gelegenheid gesteld om kennis met hem te maken: Arend Verschoor, die in de afgelopen vijf jaar zo'n groot aandeel heeft gehad in de toen ondergrondse strijdorganisaties, mej. Haspels, die al die jaren zo'n groot deel van de werkzaamheden voor de onderduikers organisatie heeft verricht en één onzer gewonden van Zaterdag voor een week, namelijk A. Beukelman en zijn verloofde.

Toevalligerwijze had men in de loop van de dag in een van de woningen van de N.S.B.-ers een paar flessen wijn gevonden en deze, met het oog op een gebeurtenis als deze, in beslag genomen. Nu waren zij daar en kon lieutenant Wimble een glas drinken "op de bevrijding van ons vaderland".

Donderdag Rode Kruis-pakketten

Het distribueringsapparaat van het Rode Kruis zou in staat zijn in de komende week Poortugaal te verzorgen met de Rode Kruis-pakketten. Een moeilijkheid schulde nog in het transportvraagstuk. Nu heeft de N.B.S. zich bereid verklaard voor het vervoer de transportmiddelen ter beschikking te stellen en tevens voor het vervoer te zorgen. Zodoende zal het mogelijk zijn, dat in Poortugaal Donderdag deze pakketten tot verdeling komen.

Rhoon, Van Kampen gearresteerd

De N.S.B.-er en agent van den Sicherheitsdienst, Van Kampen te Rhoon, Varleweg 2, is in Rotterdam gearresteerd. Hij is intussen naar hier overgebracht. Zijn beide oudste zonen kwamen zich vrijwillig bij de politie melden. Ook de vrouw is in hechtenis genomen. De jongste zoon, 14 jaar oud, werd uitbesteed bij kennissen, die voor hem willen zorgen. Een huiszoeking heeft grote hoeveelheden uniformen, daaronder die van de landwacht, en belangrijke correspondentie opgeleverd. Er zijn geen wapens, echter wel verschillende projectielen gevonden.

Bevrijdingsfeest Willem Vosstraat en omgeving

Op dinsdagavond 15 Mei zal in de Dr. Willem Vosstraat een bevrijdingsfeest worden georganiseerd voor deze straat en omgeving. Om 6.30 uur spelen voor kinderen van 6-9 jaar, van 8-10 uur muziek. Om 10 uur lampion-optocht. De kinderen moeten zich vóór maandag 5 uur opgeven bij den heer W. Miedema, Dr. Willem Vosstraat. Dit feest is niet georganiseerd door de buurtvereniging.

No. 60 d.d. 16 mei 1945

De onderwaterzetting van het Grijpeland

Een van de laatste wandaden van de Duitsers in ons dorp was het onderwaterzetten van het Grijpeland. Een van die zinloze daden van vernielzucht, die zo zeer het Duitse "bestuur" over ons land hebben gekenmerkt. De polder is nu vrijwel droog en daarom zijn wij eens te bevoegder plaatse, nl. bij de heer G. Vermaat gaan informeren hoe groot de schade ongeveer aan de verschillende gewassen is en wat er zijns inziens dit jaar nog van de polder te verwachten is.

De heer Vermaat legde er de nadruk op, dat de cijfers die hij ons noemde slechts ruwe schattingen waren en dat de toestand van de gewassen vooral ook afhing van de tijd die zij onder water hadden gestaan en de hoogte van dit water. De verschillende akkers in het Grijpeland liggen namelijk niet op hetzelfde peil. Zo hebben bijvoorbeeld sommige delen van de tarwe het gered, andere weer niet.

De erwten en de aardappelen (die reeds gepoot waren en niet meer opgedolven zijn) zijn alle beslist verloren. Het koolzaad blijft in leven en heeft verhoudingsgewijs niet veel geleden. Van het koolzaad, dat verleden jaar in Rhoon onder water is gezet heeft men later nog in bootjes een gedeelte binnengehaald. De opbrengst daarvan was redelijk, naar zeer

ruwe schatting was een vierde deel verloren gegaan. Het koolzaad in het Grijpeland heeft nog minder van het water te lijden gehad, zodat hier de verwachtingen niet ongunstig zijn. De schade aan de weilanden is uiterst gering.

Ernstiger is het verlies van de mest, die met het water is weggespoeld. Vooral de stikstofhoudende meststoffen zijn niet meer te vervangen, tengevolge waarvan de gewassen onvoldoende tot ontwikkeling zullen komen en het onkruid aan kracht kan winnen. Bovendien is een belangrijk deel van het werk verloren gegaan, dat de boeren reeds aan hun land besteed hadden. In dit verband wees de heer Vermaat ons nog eens op de enorme last, die de boeren van de palen in hun akkers ondervinden. Hij rekende ons voor, dat de boer bij alle werkzaamheden als ploegen, eggen e.d. twee werkkrachten naar het land moet zenden in plaats van een, om het ongerief van de palen ongedaan te maken. In deze maanden die nu aankomen heeft de landbouwer alle hulp waar hij over kan beschikken nodig om zijn gewassen vrij van onkruid te houden, zodat de schade dubbel groot is. De financiële schade die de boeren tengevolge van de onderwaterzetting hebben geleden berekende onze zegsman op 2 à 300 gulden per hectare, ongeacht het verlies van de mest. Wel hadden zij in overeenstemming met het ontruimingsbesluit, de pacht zg. "slapend" kunnen maken, maar de boeren hebben dit niet gewild in de gerechtvaardigde hoop hun land weer spoedig te kunnen bewerken en hebben liever zelf het risico van het bovengemelde bedrag op zich genomen.

Tot zover de schade, nu de mogelijkheden. Ook deze blijken gelukkig nog vele te zijn. Een eerste eis is echter, dat de boeren hun land goed laten uitzakken alvorens zij aan het werk trekken. Het land moet eerst zo droog mogelijk zijn, dan kunnen echter nog verschillende gewassen met succes worden geteeld.

Als de belangrijkste hiervan werd de aardappel genoemd. Enkele boeren hebben nog kans gezien hun pootaardappelen uit de grond te halen voor het land onder water stond. Vorig jaar zijn door een boer nog op 12 juni aardappels gepoot, die ca. 60% van de normale opbrengst voortbrachten. Misschien dat nu zelfs nog een opbrengst van 70 à 80% te verwachten is.

Verdere belangrijke gewassen zijn nog bruine bonen, suikerbieten en mangels. Van dit laatste gewas is voldoende zaad aanwezig. Ook verschillende gewassen van de ruwe tuinbouw, b.v. koolsoorten komen nog in aanmerking. Is men helemaal ten einde raad, dan kan in augustus alweer koolzaad voor volgend jaar gezaaid worden.

Vatten wij de gegevens die de heer Vermaat ons verstrekke samen, dan kunnen wij vaststellen dat de mogelijkheden belangrijk gunstiger zijn dan wij hadden durven denken. De verliezen zijn groot, maar zij zijn niet geheel en al onherstelbaar.

Erwtensoep voor de schoolkinderen

De soep die door een commissie in ons dorp regelmatig aan de schoolkinderen verstrekt wordt, was gisteren niet ter beschikking en direct deden allerlei geruchten de ronde over de oorzaak hiervan.

Wij hebben nu inlichtingen ingewonnen en hierbij vertelde men ons het volgende:

Destijds, toen de genoemde commissie haar werkzaamheden begon, is een drietal heren, t.w. de burgemeester, de heer Vermaat en de heer Heesterman op Barendrecht bij de heer Vermaas wezen praten. Deze heeft hen toen, zoals nu gebleken is, bij vergissing 125 kg. erwtenmeel per week toegezegd. Met deze hoeveelheid kon het voorgenomen aantal maaltijden per week van één tot drie worden uitgebreid en bleef daarnaast nog een aantal liters voor een verdeling van eenmaal per week aan de meest behoeftige gezinnen ter beschikking. De soep werd zeer gewaardeerd, wat vooral ook aan de kookkunst van slager Den Otter de danken was. Des te groter was echter de teleurstelling toen deze week het aantal verdelingen minder werd en helaas moeten wij onze lezers meedelen, dat nog op een verdere teruggang gerekend moet worden.

Bij de beschikbaarstelling van het meel heeft men destijds namelijk een vergissing gemaakt.

Poortugaal had niet recht op 125 kg, maar slechts op 50 kg per week. Deze vergissing heeft men nu ontdekt en tengevolge daarvan moest nu de maatregel tot beperking van het aantal dagen dat de soep verdeeld wordt genomen worden. Zo spoedig mogelijk wil de commissie echter pogingen doen om nog een kleine extra hoeveelheid te krijgen, om zodoende althans de behoeftige gezinnen te kunnen blijven helpen

Binnenlandse Strijdkrachten

De BS-mannen uit Poortugaal, Hoogvliet en Maasoord worden in de defensiegebouwen alhier geconcentreerd. Daardoor komen de scholen dan definitief vrij. Een van de wensen van de burgemeester uit zijn toespraak van verleden week zaterdag komt in vervulling. En het was nodig, want de jongens en meisjes zijn achter geraakt. Niet met alle vakken evenzeer, maar toch wel met vele. Naar het oordeel van de hoofden van de scholen hier ter plaatse, de heren Spoomaker en Tieleman, zal het nog wel mogelijk zijn om de schade in te halen.

Vakken als lezen, geschiedenis, natuurkunde en ook aardrijkskunde voor zover het niet de zuivere kaartkennis betreft hebben het meest geleden. Voor hen die verder leren is dit geen bezwaar. Voor hen die straks voor goed van school gaan wel. Deze kunnen een achterstand van drie maanden tot een half jaar, die voor sommige vakken genoemd wordt, niet meer door herhaalde repetities goedmaken.

Slechts wanneer de kinderen (zij ook) hard werken, valt er nog wat te redden. Daarvoor moeten dan ook de ouders echter zoveel dat in hun vermogen ligt de kinderen steunen. Laten deze toch vooral begrijpen dat het hier om de toekomst van hun kinderen gaat.

Pap voor de kleintjes

De pap voor de kinderen tot 4 jaar in Poortugaal wordt bereid met melk, welke van vier verschillende boerderijen afkomstig is. Zijn deze vier soorten melk op het ogenblik dat zij bij elkaar worden gedaan niet van dezelfde temperatuur, dan komt er werking in en dan kan het gebeuren dat de melk schift. Zo was dit vorige week.

Men vraagt zich nu af of het in reactie op deze geschifte pap is, dat de belangstelling minder was dan gewoonlijk. De liters die overbleven hebben natuurlijk wel een weg gevonden naar een plaats waar zij ook nodig waren, maar toch voelden zij die de verdeling verzorgden zich niet helemaal tevreden. Heeft het publiek na een ongelukje, dat in elk normaal gezin voorkomt, er reeds nu de moeite niet meer voor over om de pap te halen?

No. 61 d.d. 17 mei 1945

De weg der ellende van een Nederlandse jongen

Wij hadden gelegenheid met een jongeman te spreken, die de laatste drie jaar een ontzettende lijdensweg door Nederlandse en Duitse concentratiekampen moest gaan. Wij willen onze lezers laten delen in enige van die belevissen. Deze jongeman woont op het ogenblik bij familie op Maasoord en poogt op zijn verhaal te komen.

Wim was 17 jaar oud en op de Ambachtsschool te Den Briel, waar hij een cursus voor machinisten volgde, omdat hem dit vak beter aanstond dan het werk op de tuinderij van zijn vader te Zwartewaal. Maar toen de Duitse vorderingen op arbeidskrachten kwamen zijn tijd van afzwaaien nabij was, meende hij op de tuinderij terug te kunnen komen. Dit lukte echter niet. Verschillende voormannen van de NSB, waaronder ambtenaren van het arbeidsbureau, zorgden ervoor dat de scholieren in Duitsland werden tewerkgesteld. Precies zo Wim. Hij kwam naar Chemnitz en moest dienst doen op een locomotief, waarmede hij dertien keer in Praag, de gouden stad was. Toen hij kans zag tot ontvluchten, maakte hij er van gebruik. In Nijmegen, op Nederlandse bodem, werd hij opgepikt. Reeds hier begon zijn lijdensweg. Luitenant Verstappe, een Nederlandse politieofficier, die intussen in hechtenis is genomen, deed pogingen hem tot de toetreding tot de Waffen SS of Kriegsmarine over te halen. Toen dit niet lukte, volgden zware mishandelingen.

Wim kwam in de SS-gevangenis aan de Utrechtseweg in Arnhem, waar een andere Nederlander "de Kin", intussen doodgeschoten, de scepter zwaaide. Over de toestanden in deze gevangenis en die aan de Koepel kan men zich uit de volgende feiten een beeld maken. Met 13 personen, mannen en vrouwen, was men opgesloten in een badcel. Men kon zich niet bewegen. De gevangenen, die dicht bij de betegelde muur stonden, likten het water van de muren om hun dorst te stillen.

Daarna kwam Wim naar Amersfoort. Eerst leek het een vakantieoord. Na twee dagen werd het anders. Hij moest "pompen in de rozentuin". Onder pompen verstaat men dan, dat hij met uitgestrekte handen een houweel moest houden en daarbij snel en diep kniebuigingen moest maken. Langer dan twaalf minuten is dit niet vol te houden; zeven keer is hij flauw gevallen en kwam eerst weer bij, toen medegevangenen emmers water over zijn hoofd gieten. Hier ook kreeg de zeventienjarige de eerste lijken te zien. Vijf weken bleef hij in dit kamp. Een der ergste beulen was Cantella, een man die de gewoonte had zijn honden op de gevangenen af te sturen. Daarnaast werd geknuppeld met iepenstokken. Een ander genoeg van deze "Nederlandse" beulen was, de gevangenen te laten "robber". Op de buik en met hun ellebogen zich voortbewegende, moesten zij over de grond lopen. Wie het niet vlug genoeg deed, kreeg stompen en schoppen.

Op vrijdag was het feestdag, want dan kwam het Rode Kruis. Op die dag werd niet geranseld, werd het kamp schoongemaakt en werden pakketten uitgedeeld. De volgende dagen waren des te erger. De gevangenen werden in groepen bijeengebracht en stonden onder commando van een medegevangene, wiens gedrag weer werd gecontroleerd door de SS-beulen. Hierbij was een Amsterdamse stuurman, wiens naam Wim vergeten is, bijzonder gezien, omdat hij met veel succes een dubbele rol wist te spelen. Waren de SS-beulen in de buurt, dan schold en vloekte hij op de gevangenen zoals de SS dit verwachtte. Was hij met hen alleen, dan liet hij hen op adem komen en zocht een hoek waar de kans tot rusten bestond.

Van Amersfoort kwam Wim naar een "vernietigingskamp", naar Hinsert bij Trier. Hij was getuige toen men Luxemburgers rug aan rug bond en in de vijver bij het kamp gooide. Een SS-man, om zijn gezicht genoemd "de hondenkop", was een der ergste beulen. Kwam hij in een der barakken, dan vluchtte alles uit de ramen. Een keer drongen de gevangenen in zo grote angst tegen de ramen op, dat zij een zijmuur van de barak openscheurden, met een verschrikkelijke ranselpartij in het gevolg. In dit kamp kregen zij drie aardappelen als voedsel en moesten zij boomknotten rooien.

Later werd Wim op transport gesteld naar een kamp in de buurt van een vliegveld bij Mainz. Het vervoer geschiedde met veewagens, waarin 60 man waren opeengepakt. Het duurde twee dagen. De toestanden in de wagen zijn niet te beschrijven. Vele gevangenen hadden dysenterie. De behandeling door de SS op het kamp bij het vliegveld was schandelijk. Tot de commandant van het vliegveld eens getuige was van een ranselpartij. Hij liet de SS-man de stok, waarmee hij te werk was gegaan voor de gevangenen stukslaan en verklaarde dat hij niet wilde dat in zijn omgeving geranseld werd. Mocht dit toch gebeuren, dan moesten de gevangenen op welke manier dan ook hem in kennis stellen van het gebeurde. Deze commandant heeft ook voor ruim en goed voedsel voor de gevangenen gezorgd. Zij kwamen weer op krachten en te hunner beschikking stond een arts.

Weer later kwam Wim in een kamp even buiten Mainz, hij was op transport naar Buchenwald. Met 70 man waren zij opgesloten in een toren, omdat er geen transportmogelijkheid was. In deze toren zaten zij enkele dagen later nog opgesloten, toen de RAF een aanval deed en ook de toren door brandbommen werd geraakt. De gevangenen smeekten de beulen vrij gelaten te worden. Het antwoord was: laat het tuig rustig verbranden. Het werd zo heet in de toren, dat de gevangenen met dekens de tralies uit het

lood konden lichten. Van de 70 man zijn 63 verbrand, vier zwaar gewond en slechts drie zonder kleerscheuren eruit gekomen.

Bij deze aanval is veel verbrand, zoals het presidium van de politie en het centraal bureau van de Gestapo te Darmstadt. Daarmede waren ook de gegevens over de gevangenen verdwenen. Echter met hun uitzien, in hun gevangenenkleding hadden de jongens weinig kans om te vluchten. Wim gaf zich dus ook, nadat hij zijn kameraden kwijt was, weer op, onder valse naam en met de bewering dat hij slechts veroordeeld was wegens diefstal van aardappelen. Daarbij, verzekerde hij, dat hij zijn tijd had uitgezeten en recht had op een ontslagbewijs. Hij kreeg dit, werd echter opgesloten met een stel "zware jongens" uit de strafkolonie Veenhuizen. Wim vertelt dat het wel asociale mensen waren, niet bruikbaar in de maatschappij. Maar de onderlinge kameraadschap was voorbeeldig. En aan hen heeft hij te danken dat hij de volgende maanden heeft kunnen doorstaan, want deze jongens wisten hem de cellulaire afsluiting dragelijk te maken. Zij zorgden voor eten. Er is niets in de omgeving veilig geweest voor hen. Zij hebben vlees en tabak, aardappelen en fruit en alles wat te krijgen was gestolen. Was het niet te bereiken in het officierscasino, dan wist men het te halen uit de burgerhuizen in de omgeving.

Deze jongens hadden ook een radiotoestel en wapens gestolen. Men wist enigszins hoe het aan de fronten stond. Men hoorde de artillerie aan de Westwal. Iedere dag leek het gebulder dichterbij. Maar dat was slechts verbeelding. Maar op een goede dag was het toch weer menens. De Amerikanen kwamen. De gevangenen waren uit het kamp gevlucht. Langs de straat zat Wim in een eenmangsgat, van waaruit men met een "pantservuist" en soortgelijke wapens de Amerikanen wilde tegenhouden. Maar deze hadden hun zware tanks vooruitgestuurd die tegen de Duitse wapens bestand waren om de eenmangsgaten te dichten. Wim keek naar boven en zag het gevaar aankomen. En de Amerikanen hadden hem ook gezien. En zij hadden blijkbaar reeds meer ondervinding met gevangenen, bij wie men een kruis in het haar had geknipt. Wim werd naar achteren gestuurd, kreeg reeds van de mannen op de twaalfde tank sigaretten.

Het ergste was doorstaan. De verzorging van de bevrijde gevangenen was voorbeeldig. Niet minder de zorg voor hun transport. Reeds twee dagen later was hij in België en kwam vanuit hier naar Noord-Brabant. Hij heeft het niet langer kunnen houden zijn ouders te moeten missen en zijn zuster. Het was wel een zeer avontuurlijke tocht, die Wim over de rivieren naar het noordwesten bracht. Men moet wel een zeer goede zwemmer zijn, wil men dit klaarspelen. Maar hij is weer thuis.

Enkele indrukken buiten zijn eigen gevangenschap om lijken ons de vermelding waard. Wim heeft altijd weer met bewondering staan kijken naar het werk van de jachtbommenwerpers van de RAF. Loodrecht kwamen zij naar beneden, losten met grote trefzekerheid hun last en stegen omhoog, begeleid en achtervolgd door de granaten van de Duitse luchtafweer. Op een enkel toestel werden in een middag 4500 projectielen afgeschoten zonder doel te raken. De gevangenen beschouwden deze overvallen als een schouwspel. Juichende volgden zij de successen van de Engelsen. Bewonderenswaardig vonden de gevangenen hoezeer hun barakken bij het vliegveld gespaard bleven. Hij zelf heeft meer dan eens geluk gehad. Eens stond hij slechts 14 meter van een toestel af dat door een Engelse bom werd getroffen die echter niet ontplofte.

Een andere opmerking van Wim willen wij nog vermelden. Hij heeft in het zuiden de hoeveelheden voedsel gezien, die voor het noordwesten bestemd waren. Zijn indruk was deze. Wij hebben vroeger weleens de scheidingslijn tussen boven en beneden de Moerdijk getrokken op een wijze, die niet vlijend was voor het zuiden. Wanneer wij nu zien hoe het zuiden zich gedraagt, dan mogen wij onze opvattingen wijzigen. Het noordwesten zal veel moeten presteren, wil het de daad van hulp van het zuiden evenaren.

En dan is er nog een belevenis, die een gevangene van de Nederlandse en Duitse concentratiekampen niet kan begrijpen. In een der bezette gebieden weigerde een troep gevangenen van een Duitse SS-formatie het werk te doen dat hen door de Engelsen was opgedragen. Zij werden gestraft. Maar hoe? Zij kregen één dag geen chocolade! Men kan dus best begrijpen dat Wim zich in deze mentaliteit niet kan indenken dat hij de behandeling van SS-beulen en NSB-ers te zachtmoedig vindt.

De Dr. W. Vosstraat symfonie

Dinsdag 15 mei vierde de Maasoordse gemeente haar bevrijdingsfeest. Om 6.30 uur is het begonnen en het eindigde om twaalf uur 's nachts. Verschillende leden van het orkest "Perseverantia" zorgden voor de muzikale illustratie. Het gehele pleintje was vol mensen, die, of gewoon, of verkleed waren. Vele kinderen liepen rond en keken hun ogen uit. Enkele padvindsters, zelfs uit Rhoon en BS-ers (Binnenlandse Strijdkrachten) waren van de partij. Een plaatsvervanger voor het vroegere boompje midden op het plein was behangen met groen, rood-wit-blauw en oranje.

Die avond zouden er twee optochten worden gehouden. De ene bij daglicht en de tweede bij donker. De eerste optocht was kleurig om te zien. In rijen van vier liepen kinderen, moeders, vaders, vrijgezellen en paartjes. Voorop de Nederlandse vlag. Jaap Riethof verrichtte goed werk door op zijn rug een grote trom te torsen, waarop de heer Miedema met veel elan sloeg. Zingend trok de stoet door de straatjes. Er werd eenmaal om het perk voor het hoofdgebouw gelopen. Op de terugweg defileerde de troep langs de directeur aan de linkerkant en de Bataljonsstaf aan de rechterkant. De schildwacht "gaf acht".

Teruggekeerd op het pleintje zag ik een grote dennentak die vooraan de optocht was gedragen. Misschien werd deze groene tak als vredessymbool gebruikt.

Op het plein werd nu aan de verschillende leden van het orkest, waarin de familie Kieboom weer een belangrijke plaats vervulde, een bos bloemen uitgereikt. Het benodigde geld had men met een lijst langs de huizen opgehaald. Na de uitreiking van de bloemen werd er gehost, gespeeld, gelachen, gepraat, kortom feestgevierd.

Toen het wat donkerder was geworden werd de tweede optocht georganiseerd. Vooraan de vlag, grote trom, kleine trom en de heren Miedema en Boerenboom. De heer Kieboom bewerkte met veel animo de grote trom. Achter bovengenoemd groepje kwam een groep BS-ers. Hierachter kwamen de mensen, kinderen, jongens, en meisjes. Vele lampions verspreidden een diffuus licht en gaven nog meer kleur aan de zo kleurige optocht. Op de Albrandswaardsedijk werd geconstateerd dat in Rotterdam ook werd gefeest, getuige het vuurwerk. Onder het lopen werd flink gezongen van Blonde Mientje, Rats, Kuch en Bonen enz., enz.

Weer op het plein aangekomen werd voor de NBS een driewerf hoera aangeheven. Daarna zong de hele menigte twee coupletten van het Wilhelmus.

Toen werd de zaak ontbonden van alle officiële banden. Men danste en hoste op de maat van de accordeonmuziek. Dit instrument werd bespeeld door de heer H. Querido, een Rotterdammer en musicus van beroep. Walsen, foxtrotten e.a. werden op de keien uitgedanst. Ieder was uitgelaten, speciaal ledinnen (of ledessen) trokken mijn aandacht door hun uitbundig ronddraaien. Tegen de twaalfde vertrokken de meesten en van de heer Querido werd met veel hartelijkheid afscheid genomen. Spoedig lag het plein verlaten. De symfonie was voltooid.

(Door onze speciale medewerker Cornelis Koning)

De springlading uit de Spijkenisserbrug

Enkele dagen geleden hebben de autoriteiten van de BS de Canadezen gewaarschuwd dat in de brug te Spijkenisse nog altijd de springlading aanwezig was. Eergisteren kwamen er nu

twee man van de genie in een kleine tank, waar de grote wapens waren uitgenomen, aantuffen, om die lading te verwijderen.

Bij deze gelegenheid hebben zij, en wij met hen, tevens de bruggenwachterwoning, die zo'n lange tijd als kwartier voor de Duitser diende, geïnspecteerd. Het was alles ontzettend vuil en verwaarloosd. De toestand wordt misschien wel het beste gekarakteriseerd door het vermelden van de grote hoeveelheid lege doosjes die gevonden werd. Op al die doosjes stond nl. in het Duits de gebruiksaanwijzing hoe op de meest effectvolle wijze met de inhoud hout e.d ontsmet kon worden.

In een hoek van de kelder werd nog een oude landmijn gevonden. Meenemen vonden de Canadezen niet de moeite waard. Wel kon hij beter op tafel liggen dan op de grond, want zou er iemand op trappen dan ging het hele huis de lucht in en dat was niet nodig. Plotseling weerklonk aan de overzijde van de rivier een schot. En merkwaardig was de verandering die toen plotseling in de gezichten van onze gasten, die zo rustig met de springlading en de mijn waren omgesprongen, optrad. Hun gezichten betrokken, onwillekeurig doken zij in elkaar en loerden in de richting van het schot. Spoedig herstelden zij zich echter. "War is over now!" en glimlachend reden zij weg.

De palen

Daar er in de zuiden van het land voor mijnbouw en andere doeleinden grote behoefte bestaat aan de palen, die hier zo zeer ten ongerieve van de landbouwers, nog altijd in het land staan, heeft men thans maatregelen overwogen, volgens welke de palen binnen veertien dagen alle verwijderd zouden zijn.

Ziehier een uitstekend werkje voor onze NSB-ers. Misschien dat sommige landbouwers, uit zorg voor hun gewas, ze liever niet op hun akkers en tuinen hebben: daar zou dan op een andere wijze een voorziening getroffen worden. Maar overigens .....

(De Duitsers lieten op strategische plekken palen in de grond zetten, de zgn Rommelasperges, die het landen van vliegtuigen moesten voorkomen. Ook het onderwaterzetten van polders werd voor dit doel gebruikt.)

Binnenlandse Strijdkrachten

Het is de bedoeling dat de BS-troepen uit Hoogvliet, Maasoord en Poortugaal en ook nog enige secties uit de stad in de defensieloodsen (aan de Hoogvlietsekerkweg) worden geconcentreerd. Deze loodsens zijn daar nu weer voor beschikbaar. Wat velen onzer niet wisten is, dat een gedeelte van deze loodsens en het bouw materiaal dat er bij lag tijdens de oorlog door de Duitsers versjacherd was aan de zwarthandelaar van den Engel, de eigenaar van de vlasfabriek. Deze persoon is intussen gearresteerd en zijn bezittingen weer

teruggegeven aan de rechtmatige eigenaar – voor zover het de loodsen betreft dus de staat. Tengevolge hiervan kan de BS ze nu gebruiken. De loodsen worden thans met behulp van het hout van de barakken, die nog overal in het land staan, tot een passende verblijfplaats omgebouwd. Voordat de troepen zich hierin zullen concentreren zal, naar men ons meedeelde, een groot deel van de manschappen met zakenverlof afzwaaien. Het huis dat bij de ingang van het defensie terrein staat, zal als bureau worden benut. Vele onzer lezers zullen het misschien prettig vinden te horen dat de directeur van de veiling der Zuid-Hollandse eilanden als compagniescommandant van de afdeling BS in Rotterdam-zuid optreedt.

Poortugaal

Gisteravond omstreeks twaalf uur hebben de bewoners van het Moleneind hoek molen een serenade in ontvangst mogen nemen van een aantal Canadezen, die daar met hun auto op een paar kameraden stonden te wachten. Het in onze oren primitief klinkende gezang maakte in de avond een prettige indruk.

In de loop van de dag is gisteren door de Canadezen weggehaald de SS-man IJ. Mourik en de Italiaan, die zich nog altijd in ons dorp bevond.

No. 62 d.d. 18 mei 1945

Oorkonde aan eerste Geallieerde, die in ons dorp kwam.

Of Van der Poest Clement (vlieger) en Van der Poest Clement (burgemeester)

Gisteravond vond in Poortugaal op de feestweide een korte plechtigheid plaats, waarbij aan de eerste geallieerde vlieger, die in ons dorp daalde, een oorkonde werd uitgereikt.

Voordat de officiële sprekers het woord namen, werd door een UVV-ster aan de echtgenote van de vliegenier een bos witte pioenrozen met oranjelint samengebonden, aangeboden.

Vervolgens trad als eerste spreker op dr. Joh. Westerhuis, bataljonscommandant B.T. IJsselmonde-west. Als eerste punt in zijn rede bracht spreker naar voren welk een voorrecht het was om als vroegere ondergrondse hier nu als officiële spreker te kunnen optreden om aan een lid van de RAF een oorkonde te kunnen aanbieden. Even wil spreker de taak van de BS aanroeren. Wij zijn militairen, onderdeel van het geallieerde leger. Ons is de taak opgedragen een begin te maken met de opbouw van het nieuwe leger. Juist aan de RAF zijn wij veel dank verschuldigd, immers in de eerste van de afgelopen vijf jaren was het de RAF die ons liet weten: ze zijn er, ze zijn er weer, ze zijn er nog altijd. Wij moeten de RAF niet alleen dankbaar zijn dat zij in 1940 het Duitse leger, toen dit vanuit Frankrijk naar Engeland wilde doortrekken, deze stap onmogelijk maakte, maar vooral ook dat zij hielpen hier in Holland de moed er in te houden. Het verschijnen van de vliegtuigen was telkens weer het grote moment van de dag. Aan de heer Van der Poest Clement als vertegenwoordiger van de Royal Air Force, brengt spreker als vertegenwoordiger van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten zijn dank over.

Daarna speelde de muziek "God save the King", dat door de aanwezigen staande werd meegezongen.

De volgende spreker was de heer burgemeester van Poortugaal. Burgemeester Van der Poest Clement dankte in de eerste plaats met enkele hartelijke woorden de heer Van Es voor het schitterend stuk werk dat hij in zo korte tijd met het klaarmaken van de oorkonde heeft gepresteerd. Zich tot de vliegenier wendende sprak de burgemeester de hoop uit dat deze de oorkonde een goede plaats zou gunnen in zijn woning waarin hij, naar de spreker hoopte, steeds bij zijn gezin terug mocht keren. "Ik blijf je beroep altijd enigszins gevaarlijk vinden, al zal je me misschien uitlachen". Als hoofd van de gemeente stelde de burgemeester het echter zeer op prijs de vliegenier welkom te hebben mogen heten. In aansluiting op deze rede werd het Wilhelmus gespeeld.

In enkele korte woorden dankte vervolgens de heer Van der Poest Clement. Spreker zegt beter te kunnen vliegen dan praten. Toch wil hij beide vorige sprekers hartelijk danken en tevens de hele gemeente voor het vriendelijk onthaal dat hem ten deel was gevallen. In aansluiting hierop nam de vader van de vliegenier het woord, die voor deze gelegenheid uit Nisse was overgekomen. Als een kind kwaad geschied, lijdt de vader en nog meer de moeder, mede. Wordt, zoals hier een zoon gehuldigd, dan steekt de vader een deel van de hulde in zijn zak. Bijzonder verheugd is de spreker dat de huldiging in Poortugaal plaatsheeft, waar hij nog zoveel oude bekenden terugziet.

Na dit officiële gedeelte werden enkele rondvluchten gemaakt boven de gemeente, waaraan de bataljonscommandant en de heer Van Es deelnamen.

De pakketten

Dankzij de medewerking van de B.C.B.T. IJsselmonde-west is men erin geslaagd transportmiddelen voor de voedselvoorziening te verschaffen.

Gisteren had de eerste uitreiking plaats, namelijk die van het 7^e Rode Kruispakket en tegelijk een tweede uitreiking namelijk van het eerste luchtpakket. Voor vele gezinnen in onze gemeente betekende dit eindelijk een keer voldoende voedsel. En bij vrijwel alle burgers heerste een grote dankbaarheid voor het gekregene. Ja, vrijwel allen, helaas waren er enkele uitzonderingen.

Daar waren in de eerste plaats de mensen, die zonder acht te slaan op het volgnummer dat hen was uitgereikt, 's morgens om half zeven al voor de winkels gingen staan en die wilden verhinderen dat mensen, die wel op hun beurt kwamen, vóór hen de winkels betraden. En die dan tenslotte wanneer zij aan de beurt waren tegen de winkeliers mopperden en scholden, dat zij zo lang hadden moeten wachten, daarbij vergetende dat hun winkeliers veel langer moeten staan en al dit werk gratis verrichten.

Daar waren in de tweede plaats mensen die handelden in strijd met het gezegde "men mag een gegeven paard niet in de bek kijken". Die er zich zorgen over maakten dat hun bakkers zich wederrechtelijk een deel van het aan de klanten toekomende brood hadden toegeëigend en het daarom gingen nawegen. De kopers hoeven dit zelf niet te doen. Het brood staat onder voortdurende en strenge controle van de keuringsdiensten. Bovendien is brood door leken niet op waarde te schatten. Een brood moet namelijk een bepaalde hoeveelheid droge stof bevatten (480 gram voor wat wij noemen een brood van acht ons). En al weegt het ene brood zeven en half ons en het andere acht en half ons, dan is het nog zeer goed mogelijk, dat het eerste meer voedingswaarde bevat dan het tweede. Het is voor de bakker een klein kunstje het brood een half ons zwaarder te maken, door het toevoegen van meer vocht. Echter nogmaals, men zij gerust, de officiële controle is zeer streng. Tenslotte nog dit. Men wordt verzocht zo weinig mogelijk rijen te vormen voor de winkels. Ieder krijgt het deel waar hij recht op heeft. Bonnen die niet ingewisseld kunnen worden door gebrek aan de aangewezen levensmiddelen komen niet meer voor. Weest elkander en de winkeliers ter wille.

**MEN MOET DE VOLGENDE PAKKETTEN IN DEZELFDE WINKELS AFHALEN WAAR MEN DE EERSTE PAKKETTEN GEHAALD HEEFT.
ZORGT IN IEDER GEVAL VOOR AFGEKNIPTE BONNEN!!**

Uitreiking van levensmiddelen op heden 18 mei 1945:

bon 492 900 gr. biscuits en 1 heel of tweemaal een half blikje conserven

Morgen, zaterdag 19 mei:

bon 423 250 gram suiker

voor 1-4 pers. 50 gram thee

voor 5-8 pers 100 gram thee

voor 9-12 pers. 150 gram thee

Na dit staaltje van activiteit was men op Spijkenisse echter nog niet tevreden. Het water van de Canadezen was wel zuiver, maar niet lekker en tijdig heeft men het gevaar beseft dat hierin schulde. Men moet ander drinkwater hebben om de bevolking niet in de verleiding te brengen toch weer onzuiver water te drinken. Hiervoor bestond maar een mogelijkheid: aanvoer per R.T.M. en daarvoor moesten de nodige reparaties aan de brug voltooid worden. Weer vrijwilligers gevraagd, weer spontane medewerking en na een hele zondag hard werken was 's avonds om 10 uur de brug klaar, zodat maandag de eerste tram met drinkwater over de brug kon rijden.

Wat dit alles betekent valt niet zonder meer te zeggen. Wanneer de bevolking nu uitsluitend het water gebruikt dat hen van officiële zijde verstrekt wordt, staat in ieder geval vast dat een van de gevaarlijkste besmettingshaarden van de zo zeer gevreesde ziekte is geëlimineerd.

No. 79/80 (laatste nummer) d.d. 9 juni 1945

(los briefje) Aan de lezers van de Kieuwelande

Gedurende de tijd van de illegaliteit heeft ons blad nooit een oproep gedaan tot financiële steun. Integendeel zij wees een financiële bijdrage, die haar aangeboden werd af, in de overtuiging dat daar elders meer behoefte aan was.

Intussen is de tijd dat men voor onderduikers e.d. geld nodig had voorbij. Anderzijds is ook de Kieuwelande geen onderduiker meer. Zij zal er misschien spoedig helemaal niet meer zijn. Alvorens het zover is wil zij voor eenmaal aan de drang die van alle zijden op haar uitgeoefend wordt gevolg geven en voor de lezers de gelegenheid openstellen om in een financiële bijdrage hun waardering voor dit blad tot uiting te brengen.

Daarvoor zijn bijgaande enveloppen uitgezet. Geef ze met het blad door en brengt ze langs dezelfde weg terug.

Ten afscheid.

De Kieuwelande neemt met dit nummer afscheid van zijn lezers. Er zijn in totaal 80 nummers van dit dagblad voor Poortugaal verschenen, voorafgegaan door een zeker even groot aantal dagelijks beschouwingen over de oorlogstoestand, die als losse vellen en zonder de later gekozen titel De Kieuwelande zijn verschenen en in beperkte omvang zijn verspreid. Over de geschiedenis van ontstaan en ontwikkeling van het blad vinden onze lezers elders in dit nummer meer. Niet omdat wij deze geschiedenis zo belangrijk achten. Maar omdat in het grote gebouw van Neerlands verzet De Kieuwelande een klein steentje is geweest en zodoende er bij behoort, wanneer eens deze geschiedenis in haar geheel zal worden beschreven.

Er zijn verschillende redenen, die tot het stopzetten van de krant aanleiding geven. Haar grote tijd waren de maanden van spanning en verwachting, toen het gebrek aan stroom de berichtgeving door middel van de radio vrijwel onmogelijk maakte, toen de geruchten woekerden en de mensen naar nieuws hunkerden. De redactie van de Kieuwelande heeft het als een naklank van die tijd beschouwd dat zij in aansluiting daaraan nog enkele stemmingsbeelden uit de week van de bevrijdingsroes kon vasthouden en tenslotte in de gelegenheid werd gesteld een reeks van de meest urgente opbouwproblemen weliswaar niet op te lossen, maar ter discussie te stellen en de aandacht erop te vestigen van hen, die anders misschien al te licht zouden vergeten dat het einde van de oorlog een nieuw begin is. Een nieuw begin echter wil zeggen: vanaf de fundamenten opnieuw optrekken, met inspanning werken, wil het nieuwe tehuis klaar komen. Een nieuw begin betekent: hard, zwaar pionierswerk doen.

Dit nieuwe begin geldt niet slechts voor de maatschappij in haar geheel. Het geldt tevens voor de leden dier samenleving afzonderlijk. Zo ook voor de leden der redactie van De Kieuwelande. Ook zij staan voor een nieuw begin; ook haar leden willen weer onder normale omstandigheden aan de slag. Ziehier een van de redenen voor het stopzetten van de krant. Een niet minder gewichtige oorzaak bovendien is deze: zolang wij van alle berichtgeving verstoken waren, bestond er wel behoefte aan een blad als De Kieuwelande, die de verschillen van opvattingen – tijdens het algemene verzet op de achtergrond staande – niet wenste te verdoezelen, echter meer waarde hechtte aan dat, wat ons nader bij elkaar bracht, dan aan dat, wat ons deed scheiden.

Intussen verschijnen er weer kranten van verschillende richtingen, groeperen de mensen zich weer volgens hun beginselen. Dat was te verwachten; dat is heel gewoon. Onprettig wordt de kwestie pas dan, wanneer ze van hun beginselen een hok gaan bouwen, dat hen afsluit van het geheel der samenleving. Dit te beletten meende de Kieuwelande steeds moeite te moeten doen. Zijn parool was samenwerking; zijn leuze was eendrachtig elkander pogen te begrijpen. Nu hij voor het laatst tot zijn lezers spreekt, heeft hij een reeks personen, die, of vertegenwoordigers van burgerlijk en militair gezag, of die representatief zijn voor bepaalde groepen, om hun oordeel gevraagd ten opzichte van de bedoelingen van de krant en de mate, waarin haar naleving van deze bedoelingen is gelukt. Onze lezers zullen op de

volgende pagina's het resultaat van deze vraag lezen en hun eigen oordeel er aan kunnen toetsen.

Maar De Kieuwelanders meende nog twee andere taken hebben te vervullen. Ten opzichte van verleden en toekomst. Ten eerste moest nog een samenvatting worden gegeven van de reeks beschouwingen, die hij aan het probleem van de heropbouw heeft besteed. Daarnaast voelde de redacteur van De Kieuwelanders, bijna vijf jaar gast in deze gemeente, behoefte aan een woord van rekenschap en dank. Vooral bij dit laatste was niet te voorkomen, dat zowel zijn eigen persoon als verschillende andere een zeer directe rol gingen spelen. Moge men dit ten opzichte van hemzelf niet beschouwen als gebrek aan bescheidenheid. Voor een volgende generatie zullen de gebeurtenissen van deze vijf jaar waarschuwing en lering zijn. Van de tienduizenden, wier belevenissen misschien nooit onder woorden zullen worden gebracht en van enkelen waarvan dit wel zal gebeuren, speelt dan de naam geen rol meer. Laten wij die naam dus vandaag ook niet overschatten, waar het op de feiten van de belevenissen aankomt. Ten opzichte van de namen van anderen, die in dit verslag zijn genoemd is een woord van persoonlijke verontschuldiging op zijn plaats, omdat die namen zonder voorkennis en toestemming van de betrokkenen zijn gebruikt. Een deel van hun werk is na het einde van de bezettingstijd reeds geschiedenis geworden. Geschiedenis binnen de gemeente Poortugaal, een van de tweeduizend gemeenten, die met elkaar de geschiedenis van 's lands verzet vormen. Met het opsommen van een deel dezer werkzaamheden – zoverre zij de schrijver uit eigener ondervinding bekend werden – zal een stukje plaatselijke geschiedenis der bezettingstijd worden vastgehouden, ter herinnering voor hen die de tijd van gemeenschappelijke nood en gemeenschappelijke zorg al te gauw zijn vergeten; tevens ter lering en waarschuwing ener komende generatie, die mag en moet weten dat het geslacht der voorvaderen in de 20^e eeuw de onderdrukker wist te overwinnen gelijk eeuwen geleden de strijders tegen Spanje. In de vlucht der verschijningen, die Nederlands geschiedenis heet, was en is de pool waarop de naald van het kompas op het staatschip blijft gericht: wij willen onszelf zijn en blijven!

Bij het afscheid

De burgemeester:

De inhoud van de dagblad voor Poortugaal en omstreken De Kieuwelanders, dat thans tot onze spijt gaat verdwijnen, kan men over drie tijdperken verdelen: 1^e vóór de capitulatie van Duitsland. Ondergronds en dus zeer belangrijk voor het oorlogsnieuws van dag tot dag uit andere bron dan van de bezetter; 2^e tijdens de spannende dagen van de capitulatie. Wij werden voortdurend op de hoogte gehouden van hetgeen er zowel binnen onze grenzen als daarbuiten voorviel met de zich allerwege overgeevende legers van het eens zo machtige Duitsland en met het overal ineensstorten van het nationaalsocialisme; en 3^e na die spannende dagen. Toen trad in De Kieuwelanders de gedachte naar voren hoe de vrede te winnen, hoe onze houding daarbij moest zijn en tenslotte hoe Europa, en speciaal Nederland, op gang te helpen naar een betere toekomst, naar een herstel, naar een wederopbouw, financieel, maar zeker niet minder, geestelijk.

Is het geheel, vooral voor later, een mooi stuk geschiedenis, ook voor deze gemeente, de derde periode, die minder feiten behoefde te geven, maar des te meer wereldbeschouwing in grote lijnen gaf, was steeds een onpartijdig wijzen naar mogelijkheden voor geestelijke en economische vernieuwing. Zij werden gegeven, zuiver en zonder opdringen van eigen inzichten, alleen met het doel de grote lezerskring tot nadenken, tot het vormen van een eigen oordeel aan te sporen, opdat daarna een ieder kan medewerken, medebouwen aan het grote geheel. Als dit het doel is geweest van de schrijver dan is dit in grote trekken bereikt.

Voor een en ander ben ik, en zeer zeker velen met mij, de redactie zeer erkentelijk en dankbaar voor de uitgave van De Kieuwelanders. Moge het de redacteur bij voortdoring in zijn verder leven goed gaan.

Poortugaal, 4 juni 1945
De burgemeester,
w.g. F. van der Poest Clement.

Dr. Joh. Westerhuis,
bataljonscommandant Binnenlands Strijdkrachten
afd. IJsselmonde-west.

Als illegaal blad voorzag De Kieuweland in een dringende behoefte. Zij gaf gecontroleerd nieuws en daarbij waren de berichten in verband gebracht. Een verband, dat meestal de komende gebeurtenissen deed vermoeden of er een bevestiging in vond. Geheel anders weer hielp De Kieuweland ons Nederlanders, toe zij legaal werd. Naast het nieuws kwamen hoofdartikelen, die om bezinning vroegen over de werkelijk grote vraagstukken in de heropbouw van ons Vaderland. Dit was een weldaad in een tijd vol van chaotisch gebeuren, waarin een veelheid van feiten, nieuwtjes en geruchten gauw verleidde tot een onttrekken aan medewerking aan deze heropbouw, waarvan men de grote lijnen haast niet meer kon zien. Ik ben ervan overtuigd, dat het niet meer verschijnen van deze werkelijk actuele krant als een gemis zal worden gevoeld.

w.g. Joh. Westerhuis
Bataljonscommandant IJsselmonde-west.

Dr. J. van der Spek
Geneesheer-directeur
van de Psychiatrische Inr. Maasoord

De Kieuweland – een woord van afscheid om te bedanken.
’t Is voor onze kleine gemeenschap een bijzondere gebeurtenis geweest, toen wij werden verrast door de uitgave van een, aanvankelijk illegaal, blaadje, dat de naam droeg van De Kieuweland. Wij gaven indertijd deze naam aan onze wandelclub. Haar vaandel draagt in geborduurde letters die naam.

Het blaadje was weldra een zeer welkome gast. De deuren werden er gaarne voor geopend. Ik ben ervan overtuigd, dat de artikelen van zijn redacteur, de heer Mozer, velen een scherper kijk zullen hebben gegeven op de problemen, welke nu aan de orde zijn of komen. Als het straks ophoudt te verschijnen, zullen wij het erg missen. Wij danken de heer Mozer zeer voor al zijn arbeid. Wij hebben die zeer gewaardeerd. Het ga hem goed, als hij straks een nieuwe werkkring aanvaardt. Moge hij dan even getrouwe lezers van zijn artikelen vinden, die ze even hoog waarderen, als hier het geval is geweest. Heer Mozer: Hartelijk dank! Het ga u bij voortduring wel.

w.g. J. van der Spek

G.M. van Oostende
Comp.Com. der Binnenlandse Strijdkrachten
afdeling Poortugaal

“De Kieuweland gaat heen”, met deze woorden overviel ons de hoofdredacteur van het blad dat, alle moeilijkheden ten spijt, toch elke dag weer het vrije woord bracht. Onze verstopte radio’s konden wij niet meer gebruiken, omdat er geen stroom was. Wij hoorden alleen geruchten en wij snakten naar betrouwbare en recente berichten en zie, daar verscheen naast andere illegale bladen en blaadjes zowaar een dagblad voor Poortugaal en omstreken, verzorgd door een betrouwbaar en deskundig luisteraar, die dag en nacht in de weer was om de grote militaire, politieke en economische problemen in bevattelijke vorm voor ons te beschrijven.

Het eerste nummer, vanwaar het kwam, niemand wist het, ook wij niet, maar elke dag zagen wij verlangend uit naar de krant, die reeds 's morgens vroeg de laatste berichten en belangrijke beschouwingen bracht. Later werd er nog een rubriek Plaatselijk Nieuws aan toegevoegd, waarvan wij vooral in de dagen na de bevrijding genoten hebben. Nu de pers niet meer geknecht is en er weer vrije Nederlandse bladen verschijnen, meent de redactie dat De Kieuwelanders haar taak heeft vervuld. Wij zien dit stukje illegaliteit met zekere weemoed heengaan en bij het afscheid danken wij redactie en medewerkers van harte voor het vele goede dat zij ons heeft geboden.

Moge hun en ons aller wens vervuld worden om met evenveel energie te kunnen meewerken aan de opbouw van onze verwoeste wereld tot heil van alle volkeren der aarde. De Kieuwelanders verschijnt niet meer ... In onze dankbare herinnering leeft zij voort.

w.g. G.M. van Oostende
C.C. der Binnenlandse Strijdkrachten,
afdeling Poortugaal.

Ds. A. de Groot
Predikant bij de Gereformeerde kerk
te Poortugaal

Bij het afscheid ook een woord ten afscheid.

De Kieuwelanders zal na vandaag niet meer verschijnen. Wij zullen hem missen. Ongemerkt was hij een van onze trouwe vrienden geworden. Wat zegt De Kieuwelanders ervan? Hoe vaak zullen wij dat vooral die laatste spannende dagen voor de capitulatie niet hebben gevraagd? En dat zegt genoeg. De Kieuwelanders had een plaats onder ons gekregen. Zijn woord had gezag. Wat hij wilde, was ons in de strijd met de bezetter steunen door ons op allerlei punten voorlichting te geven. Hij deed dat op zijn wijze. En vanuit een geheel eigen gezichtshoek.

Meer dan eens hebben wij van gedachten verschild. Zo geloven wij voor onszelf, dat de oplossing van allerlei problemen, waarvoor de komende maanden en jaren ons zullen plaatsen, voor alles gezocht zal moeten worden bij het licht van het Evangelie en in gebondenheid aan het Woord van God. Ook in de toekomst zal de strijd voor alles zijn een geestelijke strijd. En dan zullen wij moeten kiezen: voor of tegen het Evangelie. Wij zijn echter De Kieuwelanders ten zeerste dankbaar voor wat hij gaf. Wij hebben genoten van zijn brede blik op tal van kwesties, die door deze onmenselijke oorlog aan de orde worden gesteld. Hij gaat nu heen, omdat hij zijn dienst gedaan heeft. In gedachte drukken wij hem hartelijk de hand en wij zeggen: nu ieder op zijn eigen wijze verder. Maar toch zo, dat wij elkander blijven zoeken. Het gaat om het waarachtig heil van ons volk en vorstenhuis.

w.g. A. de Groot

Dr. A.P. Ketel
Geneesheer Maasoord

Toen de redacteur van De Kieuwelanders mij kwam vragen of ik voor het laatste nummer in het kort mijn oordeel wilde geven over z'n krant, was ik juist aan het lezen in een mooi boekje van prof. A.J.Th. Jonker "Hand aan Hand". De gedachten van samenwerking en eendracht en gemeenschap, die door de 80 nummers van De Kieuwelanders heenstuwen staan ook in dit boekje op de voorgrond. Onder tal van mensen – christenmensen niet uitgezonderd – aldus in de inleiding, schijnt eer het omgekeerde te gelden, nl. vuist tegen vuist. Het boekje werd geschreven in de hoop dat de lering ervan misschien toch wat zou kunnen medewerken om bij deze of gene aan dat slechte beginsel van vuist tegen vuist een weinig afbreuk te doen en dat goede beginsel van hand aan hand een weinig te versterken.

Ik heb het voorrecht gehad de heer Alfred Mozer als de onderduiker Terborch reeds enige tijd te hebben leren kennen. De indruk die ik reeds dadelijk in het begin van hem kreeg werd in de vele latere gesprekken en vooral door de lectuur van zijn geestesproducten bevestigd: hier is een eerlijk man aan het woord, die al zijn door zelfstudie verkregen kennis met al de bewogenheid van heel zijn hart (hij was al 12 jaar ondergedoken!) ten dienste wil stellen van zijn ideaal: een maatschappij te helpen bouwen, waarvan waarheid, gerechtigheid en verantwoordelijkheid de grondslag vormen en waartoe alle groeperingen van het Nederlandse volk kunnen en moeten medewerken. Het zal zeker tot mijn meest waardevolle herinneringen uit de oorlogsjaren blijven horen. "Het andere Duitsland" in zijn levendige persoonlijkheid te hebben leren kennen als "het betere Duitsland", nuchter en zakelijk aan de ene kant, gevoelig en beschouwend aan de andere kant.

Zoals ik reeds schreef kon een ieder die de kunst van het lezen verstaat, naast de vóór onze bevrijding voor velen bijna onmisbare oorlogsnieuwsberichtgeving, naast de goed oriënterende artikelen over grote vraagstukken van heden en morgen – de roep horen, het verlangen, de eis welhaast tot samenwerking, in één woord: te reizen hand aan hand, de verschillen niet in de eerste plaats naar voren te brengen, maar de punten van overeenkomst.

Ik sprak vele "abonnees" der krant die het jammer zullen vinden straks De Kieuwelande te moeten missen. Velen zouden gaarne de hoofdartikels nog eens rustig willen overlezen. Misschien bestaat de mogelijkheid tot bundeling der artikels? Wel zal dan een "zuivering" van de vele germanismen niet overbodig zijn! Dit moge als bewijs gelden dat het werk van vele nachtelijke uren zeer is gewaardeerd. Dit moge ook blijken uit het grote bedrag dat ik van een klein groepje lezers, aan wie ik de krant bezorgde, ontvangen heb: aan de kas van de goede zaak kon ik 250,-- gulden afdragen. Al deze arbeid is door beide redacteuren belangeloos gedaan.

Ik reken mijzelf tot die mensen, die zijn verlangen naar samenwerking delen en deze gaarne wil steunen in eigen kring. Die eigen kring, welke vaak zo weinig intensief kennis neemt van stemmen uit het andere kamp en waarin vooral te dikwijls de ootmoed ontbreekt de ander uitnemender te achten dan zichzelf. Maar het leven is nu eenmaal een zeer gevaarlijk ding, het geestesleven in het bijzonder. Dat wat ons cadeau gegeven is, beschouwen we zo gemakkelijk als door onszelf verworven eigendom, waarop we prat gaan, waarin we ons gelukkig gevoelen. De grote gave is Christus en Zijn Geest. Wee ons, wanneer we daar beslag op leggen als ons eigen alleen voor ons bestemd bezit, als natie, als volksgroep, als kerk, als persoon. Wee ons, wanneer we deze gave als taak aanvaarden: Uw Koninkrijk kome mede door ons, maar dan zonder de krampachtige zedelijke strevingen en spanningen van idealisme en humanisme: de zekerheid van het paradoxale: het Koninkrijk is er reeds en staat te midden van ons.

In De Kieuwelande kwamen christendom en humanisme als uitgangspunten van vooruitstrevende hervorming in maatschappij en staat en tussen de volkeren meermalen ter sprake. De Bijbelse levensbeschouwing en wereldbeschouwing bevat echter steeds het dualistische en schijnbaar tegenstrijdige dat velen als te weinig redelijk verantwoord, afstoot tegenover het aantrekkelijke monistische en onze menselijke categorieën beter passende ideaal van het humanisme. Tussen deze twee stromingen moet een ieder tot een eigen keuze komen. Men moet partij kiezen voor Erasmus of Calvijn. Al zal het m.i. nooit anders gaan dan op deze wijze gescheiden voorwaarts marcheren, wanneer het slag leveren tegen dezelfde vijandelijke burchten maar gezamenlijk "hand aan hand" gebeurt, dan is dit geen nadeel maar veeleer een voordeel geworden.

w.g. A.P. Ketel

Een katholiek oordeel:

Er werd mij gevraagd om in enkele regels een beoordeling te geven over De Kieuwelanders bij gelegenheid van het laatste nummer. Gaarne voldoe ik aan dit verzoek.

Ik maakte kennis met De Kieuwelanders, toen wij nog onder de druk, ik zou bijna zeggen onder verhoogde druk leefden. De oorlog liep ten einde, al wisten we nog niet hoe lang of kort zij nog zou duren. De stroomvoorziening was uitgevallen en velen, die de moed hadden gehad clandestien te luisteren, zagen zich van dagelijks nieuws verstoken. Voor hen bracht De Kieuwelanders uitkomst, Het dagelijks nieuws was, ik mag dit gerust zeggen, omdat ik het destijds kon beoordelen, goed verzorgd. De overzichten en perspectieven van de militaire operaties, de gebeurtenissen bewezen dit steeds, gaven blijk dat er iemand aan 't woord was, die op dit terrein zich thuis voelde en kijk op de zaak had. Dit is geen vriendelijkheid van het gehalte "van de doden niets dan goeds" aan het adres van De Kieuwelanders. Een ieder die regelmatig De Kieuwelanders las, zal dit beamen.

Wat mij echter het meest trof was het feit dat in verschillende stukjes duidelijk tot uiting kwam dat hier een sociaaldemocraat aan het woord was. Men behoefde niet de kunst te verstaan om tussen de regels door te lezen om tot deze conclusie te komen. Dit was m.i. een verdienste. Niet altijd kon men dit zeggen van de plaatselijk opduikende ondergrondse pers, zelfs niet van het veel gelezen De Waarheid. Tussen haakjes: met de beoordeling van het communisme in De Kieuwelanders ben ik het roerend eens.

Wij zijn in de vijf jaar verdrukking ondergronds veel naar elkaar toegegroeid en al zijn wij het op elk terrein nog niet geheel eens, tot mijn spijt moet ik vooral in de laatste tijd in De Kieuwelanders een blijkbaar niet kennen van de Katholieke sociologie en economie, zie Rerum Novarum en Quadragesimo anno van de Pausen Leo XII en Pius XI en het werk van vooraanstaande katholieken in de tachtiger en negentiger jaren voor de opheffing van het proletariaat, vaststellen, toch spreek ik bij dit afscheid de hoop uit, dat De Kieuwelanders, zoals de heer A. Mozer door ons in de wandeling genoemd werd, in de toekomst nog veel bij mag dragen om dit naar elkaar toegroeien "bovengronds" te bevorderen.

w.g. C.A. Verwey.

Een sociaaldemocratisch oordeel:

Wat was er een belangstelling voor de nieuwsberichten van De Kieuweland in de kritieke dagen, toen de Geallieerden het laatste grote offensief tegen Duitsland waren begonnen. Weinigen wisten waar De Kieuweland getypt werd en ook weinigen wisten wie de schrijver was. Allerlei geruchten deden hierover de ronde. Maar het belangrijkste was, dat De Kieuweland verscheen. In menig huisgezin werd hij gelezen. Velen vroegen om ook "abonnee" te kunnen worden, maar moesten helaas teleur worden gesteld. De krant ging echter van hand tot hand, zodat de inhoud aan velen bekend werd.

Eenmaal heb ik het genoeg gehad de redacteur van De Kieuweland in zijn werkzaamheden gade te slaan. Wat een opoffering moest de heer Mozer zich getroosten om het blad tijdig te laten verschijnen. De gehele nacht werd er aan gewerkt.

Na de 6^e mei werd het uitgeven natuurlijk veel gemakkelijker, maar het nieuws werd veel schaarser. En De Kieuweland moest toch toen ook met iets degelijks voor de dag komen. Gelukkig kwam de heer Mozer toen op het idee om artikelen te gaan schrijven van algemeen belang. Ingewikkelde problemen, die op het moment in het middelpunt van de belangstelling staan werden behandeld. Onze kijk werd verruimd door lezing van artikelen over de staatsschuld, de inflatie, het kapitalisme, enz.

En nu gaat De Kieuweland verdwijnen. Wij sociaaldemocraten betreuren dit ten zeerste, omdat die artikelen ons allen ten volle bevredigden. Daarbij komt, dat het niet meer verschijnen van dit blad op een ongunstig ogenblik komt. In de dagbladpers zijn de overzichten nog erg schaars. Aan goede volksvoorlichting bestaat behoefte. Het leven neemt echter zijn gewone gang. Zo is het ook voor de heer Mozer. Ook deze gaat weer zijn normale werkzaamheden hervatten. Wij zijn De Kieuweland veel dank verschuldigd. Wij hopen, dat zijn redacteur in een nieuwe werkring de dagen, neen jaren, dat hij zich schuil moest houden spoedig te boven is en dat hij een prettige herinnering aan Poortugaal zal blijven behouden.

Namens de afd. Poortugaal der S.D.A.P.
w.g. A. Konijnendijk

Stuk van A. Mozer over de toekomst (in archief Oudheidkamer)

Het verleden

REKENSCHAP EN DANK

Omstreeks de jaarwisseling 1919/1920, de 1^e wereldoorlog was net ten einde, begint een arbeidersjongen, geboren in een echte volkswijk te München, zich uiteen te zetten met deze wereld, die hem omgeeft. Zijn vader is fabrieksarbeider. Voor hem zal wel dezelfde plaats zijn weggelegd. Hij is er een van tienduizenden, zoals de grote stad die voortbrengt aan de lopende band. Zijn opleiding op de lager school is van dezelfde confectie als zijn pak. De wereld is uit haar banden en hij begint het bewuste denken met dezelfde illusie, die iedere generatie van opgeschoten jongens vervult: als wij er eerst komen, dan zal de wereld gauw veranderen. Wij zullen de ouden wel tonen dat er meer en beters van te maken valt.

De eerste jaren op de fabriek brengen de gewone teleurstellingen. Het nuchtere, dagelijkse werk is saai en komt in het geheel niet overeen met de taak, die aan de helden uit zijn jeugdlitteratuur was gesteld. Er valt niets te redden; er zijn geen hoogtepunten van trouw en kameraadschap; er is geen ramp die hij op het laatste nippertje weet te voorkomen. Er zijn slechts kleine, maar vinnige ruzies, waarbij de jongste het altijd moet ontgelden. Er is slechts de sleur van alledag, het grijze, grauwe dagelijkse, met een verregende zondag ertussen.

De bevrediging, die het werk in de fabriek niet oplevert, zoekt hij in de jeugdbeweging. Hij zoekt en vindt aansluiting bij de AJC, de socialistische jeugd. Het is in de jaren toen het

"andere Duitsland" een poging deed om het rijk te vernieuwen, om vreedzaam naast en tussen zijn burens te leven. De republiek van Weimar.

Licht is het leven aan dit andere Duitsland niet gemaakt. Het vuren is gestaakt, maar de oorlog is nog niet ten einde. Twee jaar na de wapenstilstand is er nog geen sprake van een terugkomst van de krijgsgevangenen. Twee jaar na de wapenstilstand is het meest gruwelijke wapen nog in werking: de hongerblokkade. Twee jaar na de oorlog sterven in Duitsland 800.000 mensen de hongerdood, hebben 40% van de schooljeugd geen hemd, komen 50% van de jongens en meisjes zonder ontbijt op school, bestaat bij allen het schoeisel uit papier. Op deze jaren volgt de inflatie. Het waardeloos maken van het geld. Het voortdurende draaien van de bankbiljettenpers om de staatsschuld kwijt te raken. In 1923, dus 4 ½ jaar na het oorlogseinde, kost een brood 300.000 mark, kost een kadetje 5.000 mark. Drie keer per week wordt loon uitbetaald. Dat geld breng je zo gauw mogelijk naar de poort bij het hek van de fabriek. Daar staat moeder te wachten, die dan zo vlug mogelijk naar de winkelier loopt, om het papier kwijt te raken, want een half uur later is het misschien weer de helft van de waarde verloren. En ondertussen wemelt het in de straten van de stad van de buitenlanders. Er is een totale uitverkoop in Duitsland. Een dollar is een vermogen. De tegenwaarde van een Engels pond is nauwelijks uit te rekenen. Met een gulden maak je een reis door Duitsland. De stabilisatie in November 1923 komt op de basis van 1 dollar is gelijk aan 4,2 biljoen mark (4.200.000.000.000 mark).

Wanneer men in deze atmosfeer van schrille tegenstelling tussen luxe en armoede opgroeit, dan kan het niet uitblijven dat men vraagt: waarom dit alles. Duitsland was schuldig aan deze eerste wereldoorlog. Het stond onder bestuur van een in feite absoluut monarch. Men had aan het Duitse volk gezegd: maak je los van deze schuldigen, dan zullen wij je helpen. Je zult het kwaad moeten herstellen, zeker. Maar wij zullen je verder helpen, indien wij je goede wil kunnen vaststellen. De overwinnaars hadden al gauw ruzie onderling. En deze ruzie belette niet slechts de hulp aan Duitsland, aan het andere Duitsland, maar had juist tot gevolg dat in tegenstelling tot alle beloften het verschil tussen de overwinnaars onderling altijd werd beslecht ten koste en over de rug van de overwonnenen. Vanaf die tijd is in Duitsland de kiem gelegd tot wraakneming, tot de nieuwe oorlog en tot de splitsing van Duitsland in twee dodelijk scherp tegenover elkaar staande groepen: het ene en het andere Duitsland, rechts en links, "nationaal" en niet-nationaal.

Deze scheiding heeft dezelfde funeste rol gespeeld als in de Nederlandse binnenlandse politiek de scheiding in christelijke en niet-christelijke partijen, met al het wantrouwen dat deze discriminatie ten gevolge had. Van enkele alleenstaande figuren afgezien, stonden de ondernemers en rechters, de intellectuele jeugd en de kerken op de rechter kant. Met minachting keek men neer op hen die "vervullingspolitiek" wilden gaan voeren; op hen die aan een politiek van goede verstandhouding de voorkeur gaven boven de revanchegedachte. Een figuur als Stresemann is tenslotte in de meest letterlijke vorm van het woord kapot gemaakt door zijn eigen "nationale" partijvrienden. Vanaf 1920 was Duitsland gespleten in die twee groepen. Aan de ene kant stonden zij, die de moeilijkheden van de na-oorlogse tijd wilden begrijpen als het uitvloeisel van de door het keizerlijke Duitsland gekweekte haat; die beseften dat Duitsland veel had goed te maken en ervan overtuigd waren dat de overwinnaars naar mate dit herstel vorderde aan het nieuwe Duitsland tegemoet zouden komen. Aan beginpogingen in die richting heeft het niet ontbroken.

De anderen, bij wie vooral het slechte geweten hunner medeverantwoordelijkheid voor oorlog en oorlogsgruwelen moesten worden afgereageerd en die de jonge Republiek tot haar schuld en schande niet had verwijderd van de commandoposten, wezen met alle middelen der propaganda op het verschil tussen belofte en daad bij de overwinnaars en kweekten zodoende een geest, die ten grondslag had: vecht voor je eigen belangen. Bedrog is in de internationale politiek een geoorloofd middel; bedrieg, want zij hebben ons ook bedrogen.

De plaats die men in deze primaire kwestie innam in het naoorlogse Duitsland bepaalde de verhouding tegenover alle andere vraagstukken. Het nationalisme werd de bakermat der samenleving.

Ook het leven van die jongeman, die wij op zijn weg gaan volgen, is door die keuze bepaald. Hij meende te moeten kiezen voor vrede, voor samenwerking, voor opbouw. Een programma, 25 jaar later niet minder actueel en toentertijd, net als nu, te staven met het beste wat Duitse denkers en dichters aan Europa ooit hadden gegeven. Op de weg dezer keuze stond men – als uiterste belichaming van het anti-Europese Duitsland – altijd tegenover Hitler. Reeds in 1923 bij diens eerste poging het andere Duitsland onder de duim te krijgen, stonden naast hem figuren die sindsdien een beruchte populariteit hebben gekregen: Himmler en Göring. Het was voor een jongen een merkwaardige opvoeding in democratische ideeën en deugden, wanneer hij de onverschilligheid van een politie, de partijdigheid van justitie moest beleven als antwoord op de methoden van burgeroorlog, reeds toen door Hitler en zijn benden toegepast. Hij heeft op deze wijze zelfverdediging leren toepassen. En met hem honderden, die in vergaderingen overvallen werden, die niet zonder levensgevaar 's nachts naar huis konden gaan. Dit zelfverweer dat weleens preventief werd, is gekweekt door een bende straatrovers, beschermd door een slap en het hitlerisme welwillend toegedaan ambtenarenkorps. Twee keer is een revolveraanslag zuiver door toevallige omstandigheden mislukt. Desondanks weigerde de overheid hem het dragen van een wapen toe te staan.

Zo kwam het jaar 1933. De Kieuwelanders heeft vroeger reeds verteld hoe Hitler "overwon". Na de jaren van werkzaamheid als journalist, welk beroep hij intussen had gekozen, zat deze tegenstander van Hitler tenslotte in Emden. De krant waarvan hij hoofdredacteur was wordt verboden. Zonder krant en zonder verkiezingsactie werden in maart 1933 de verkiezingen gevoerd. Op verloren post hield een minderheid stand van arbeiders, enkele intellectuelen en de kern van het katholieke deel van het Duitse volk. Hitler had geen meerderheid. Maar tezamen met de "nationale" partijen had hij de macht en een machtsapparaat, dat hem ten volle ter wille was. Het ambtenarenkorps was in een overwinningsoes. De ondernemerswereld was blij de lastige vakbonden kwijt te zijn. Op de Protestantse kerken, die toen werkelijk niet wisten wat hun boven het hoofd hing, wapperde een hakenkruisvlag.

Op 2 mei 1933 ging de hoofdredacteur de gevangenis in. Schutzhaft. De Nederlanders weten intussen wat dit wil zeggen. Enkele dagen gevangenschap in een W.A. kazerne. Hij had de hoop op vrijheid reeds opgegeven. Desondanks kwam hij vrij. Te danken had hij dit aan lieden, die weliswaar zijn politieke tegenstanders waren, echter intussen reeds de praktijken van de Hitlerpartij hadden leren kennen en zodoende vonden dat er tegenstanders kunnen zijn die de voorkeur verdienen boven een bepaald soort vrienden. Weer vergingen enkele dagen. Dan kwam de mededeling: jij gaat naar een kamp, wij kunnen het niet beletten, dus verdwijnt. Er volgde een vlucht van enkele weken in het binnenland.

Vervolgens was contact met vrienden in Groningen tot stand gekomen. Met Herman Molendijk, later wethouder van Groningen, trok hij bij Ter Apel over de grens. Papieren had hij niet. Die waren met al zijn bezittingen, daaronder zijn enig belangrijke bezit een bibliotheek van meer dan duizend delen, door het "nieuwe" Duitsland in beslag genomen. Vanaf dit ogenblik begon een merkwaardig dubbelbestaan, waarover hij nu voor het eerst openlijk kan spreken. Want intussen weet de Nederlander wat illegaliteit wil zeggen. Tegenover een vervalst papier, een onjuiste verklaring, een weggemoffeld radiotoestel, boek of kopergerij staat hij anders dan 5 jaar geleden. (Dat is ook een bewijs voor de veranderlijkheid in opvatting ten opzichte van goed en kwaad; het zal moeite kosten om de losgeslagen remmen van een piratenbestaan weer te doen werken in een normale, op erkende normen gebaseerde samenleving.)

Twaalf jaar geleden was van al dit geen sprake. Onze emigrant genoot het asielrecht in

Nederland en had daarmee de plicht zich van iedere politieke actie, ook en vooral tegenover het Hitlersysteem, te onthouden. Zo eiste dit het principe van de niet-inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van – wat men noemde – een “bevriende mogendheid”. Hij leefde dus als een correct burger of deed tenminste pogingen in die richting. Hij deed zijn werk op het comité voor vluchtelingen, opgericht door S.D.A.P. en N.V.V., later bij het Wetenschappelijk bureau, het zogenaamde planbureau der moderne arbeidersbeweging. Later bij wijlen Jan de Roode, de buitenlandredacteur van Het Vrije Volk, en tenslotte als secretaris bij Koos Vorrink, de partijvoorzitter.

Maar daarnaast leefde hij een ander leven. Rondom Duitsland waren in alle buurstaten, dus ook in Nederland, illegale bureaus opgericht van waaruit het illegale werk in het aangrenzende deel van Duitsland werd geleid. Hier kwamen maandelijks de berichten over de politieke, economische, sociale en militaire ontwikkeling van het Hitlersysteem binnen, hier werden deze berichten verzameld en in overzichten aan de buitenlandse pers verstrekt. Hier ook ontstonden de illegale kranten, die via sluipwegen Duitsland werden binnengesmokkeld en verspreid. Het was een actie waarvan de gemiddelde Nederlander niet van afwist. Waarop hij nu, als hij ervan hoort, zal reageren met de vraag: waarom heeft dit werk dan zo weinig uitgehaald? Waarom was er zo weinig verzet in Duitsland? Hierop is slechts ten dele een direct antwoord mogelijk. Deels zal de West-Europeaan deze vraag aan zichzelf moeten stellen. En dan in die vorm: waarom wilde ik aan het nazigevaar niet geloven, waarom liet ik de Duitse oppositie stikken?

Er zijn vele oorzaken voor de hopeloze positie van het “andere Duitsland”. Men mag de feiten niet vergeten die in het eerste deel van het rekenschapbericht werden gegeven. Het nationalisme werd hierdoor opnieuw gevoed bij een volk dat hiervoor ontegenzeggelijk zeer gevoelig en gepredisponerd is. Daar kwam nog bij, dat de Duitse oppositie alleen stond. Men geloofde haar niet, wilde haar niet geloven, omdat men de ontwikkeling naar een nieuwe oorlog in het buitenland niet wenste te zien.

De artikelen over de gruwelen in de concentratiekampen die nu door pers en radio in alle talen worden verspreid heeft menig emigrant reeds twaalf jaar geleden geschreven. Boeken als “De Veensoldaten”, “De hel van Dachau”, “Oranienburg” zijn tien jaar geleden reeds in Nederlandse vertaling verschenen. Wie heeft ze gelezen? Wie heeft de schrijvers geloofd? Wie heeft de enige juiste conclusie getrokken: dit systeem is barbaarser dan welk ander; van dit systeem is alles te verwachten behalve goeds? Dit systeem is niet tevreden te stellen door concessies, is niet om te kopen door toegevendheid. In dezelfde dagen dat deze boeken en artikelen verschenen, sloot het Vaticaan met Hitler een concordaat, trof de Engelse regering met Hitler een vlootovereenkomst, werden aan dit systeem concessie op concessie gedaan, die men voordien aan het andere Duitsland had geweigerd. De deprimerende invloed van deze politiek kon niet zonder uitwerking blijven op de Duitse oppositie.

Daarbij kwam dan nog de gruwelijke vervolging door het systeem in het binnenland toegepast. De Kieuwelder heeft zijn mening hierover in zijn eerste artikel over Buchenwald en het andere Duitsland gezegd. Europa heeft een dure les te leren gekregen: de vrede is een geheel, de oorlog is een geheel, ook de solidariteit van de fatsoenlijke Europeanen is een geheel. Indien menige christen en humanist dit in 1933 had beseft, had hij zich en anderen de verschrikkelijke les van 1943 kunnen besparen. Wat in Duitsland op den duur tegenover de buitenlandse vergissing en de binnenlandse brutaliteit wist stand te houden, was tenslotte weinig. En het stond alleen. Alleen tegenover een oppermachtig en gewetenloos binnenlands bestuur en tegenover een internationale politiek, die dit bestuur uit kortzichtigheid in de hand werkte. Men noemde dit “reële politiek”. Men mag dit alleenstaan niet onderschatten.

Bij alle bewondering voor Nederlands verzet is voor hen, die de kritische blik ook tegenover het eigen volk niet hebben verloren, de ondervinding niet vergeten, dat ook in dit volk de wil en de omvang van de weerstand op en neer ging, naarmate men hulp van buiten meende te kunnen verwachten. In 1940 waren er velen bereid en bezig om zich gelijk te schakelen. Velen hebben de moed tot verweer pas na de septemberdagen van 1944 teruggevonden. De eis van de zuivering wijst in de richting van een weinig bemoedigende houding. Niet alles is goud wat glinstert; niet alles is trouw wat vandaag met een oranje strikje loopt.

De zeven jaar van 1933 tot 1940 zullen voor onze emigrant altijd een bedroevende herinnering blijven wat betreft het effect der rationele middelen. Zijn eerste journalistieke werk in Nederland in 1933, met zeer veel gedocumenteerd materiaal en onder een even ongedocumenteerd valse naam geschreven, wees op het dreigende oorlogsgevaar. Er volgden maand op maand gelijklopende berichten, die geboren waren uit de angst voor de toekomst. Er kwam een berekening over de import van bauxiet (de grondstof voor aluminium) die toestond een globale berekening van de Duitse vliegtuigproductie te maken en die later met de werkelijkheid vergaande overeen bleek te komen. Er kwamen zeer gedetailleerde mededelingen over ondergrondse vliegvelden en wapenfabrieken, feiten, die door dat wat men intussen in Duitsland aantrof, volledig bevestigd zijn.

Deze publicaties werden bij hun verschijnen versleten als de ongezonde fantasie van een angstige ziel. Er kwam tenslotte de mededeling uit het bureau van de nazipartij te Düsseldorf, op 2 mei 1940, die de Duitse overval op 10 mei 1940 aankondigde. En nog op dit kritieke uur beleefde onze emigrant de verbijsterende houding van een Nederlandse regering die aan de correspondent H. Carleton-Green van de Londense Daily Telegraph, aan wie dit bericht was doorgegeven, net als aan de Nederlandse regering, bij monde van de perschef liet weten dat hij uit het land gewezen zou worden, indien hij nog eens dergelijke alarmerende berichten zou durven publiceren. Terwijl omstreeks ditzelfde ogenblik een minister van dezelfde regering aan de emigrant verklaarde dat dit bericht geheel overeenkwam met mededelingen die de regering uit andere bronnen had.

Zien wij eens af van het laatste geval dat tenslotte plaatshad op een ogenblik waar aan de stand van zaken niets meer viel te veranderen en waar men dus voorbarige onrust wenste te voorkomen. Dan blijven nog altijd die gevallen, waar de feiten eenvoudig werden genegeerd. Het zou niet rechtvaardig zijn, hiervoor slechts de regeringen verantwoordelijk te stellen. De regeringen handelden volgens de wil der volken, die deze onaangename feiten niet wensten te zien.

Natuurlijk zou het werk van die emigrant niet mogelijk zijn geweest indien er niet enkelen waren geweest die het gevaar wel beseften, begrip hadden voor zijn werk en daaraan hun volle medewerking verleenden. Daartoe behoorde b.v. ds. Wiersma, die de pastorie op Schiermonnikoog in 1934 ter beschikking stelde voor de eerste conferentie van een kleine twintigtal illegaal werkende socialisten uit West- en Noordwest Duitsland. Later zijn veel van die samenkomsten gevolgd op de Paasheuvel, in Groningen en in vele grensplaatsen. Daartoe behoorde tevens de nu uit een Duits concentratiekamp ontslagen redacteur L.J. van Looi en diens vrouw, bij wie onze emigrant te Amsterdam woonde en zonder hun ruime opvatting veel van dit illegale werk niet had kunnen doen. Maar de Van Looi's hadden ondervinding op dit terrein. Als correspondent van Het Volk te Berlijn hadden zij tot hun uitwijzing in 1934 aan dit werk actief deelgenomen. Frieda van Looi had in 1934 kinderen, wier leven bedreigd werd, met valse passen uit Duitsland weggebracht, toen de Nederlanders in het algemeen bij de gedachte aan een vals identiteitsbewijs nog rilden. Tenslotte is dit werk alleen mogelijk geweest door de houding van Koos Vorrink, die bij de weinige parlementsleden behoorde, hun woordvoerder was, die bij iedere gelegenheid binnen en buiten de kamer op het gevaar wees dat dreigde en de geesten wakker poogde te schudden. Zijn dank bestond hierin, dat de parlementsmeerderheid van een onfeilbaar christelijke regering hem uitschold voor ophitser. Een regering, waarvan de chef in de meest

kritieke dagen geen andere raad aan het Nederlandse volk wist te geven dan kalm en rustig naar bed te gaan.

Maar dit werk was niet alleen bitter om de hopeloosheid van het effect. Er waren ook momenten, niet geheel gespeend van aardige gebeurtenissen. Onze emigrant is in die jaren veel in het buitenland geweest. Nooit op een echt papier. De gevers van de "bewerkte" paperassen wisten niet altijd wie hun paspoort gebruikte. Zo kon de situatie ontstaan dat A. den Doolaard op een goede dag perse onze emigrant op een reis naar België wilde vergezellen en niet kon begrijpen waarom deze zoveel uitvluchten zocht om van het gezelschap af te komen. De enige overtuigende reden mocht niet gezegd worden. Namelijk dat in zijn zak een paspoort van Den Doolaard zat. De goedgelovigheid van de Belgische grensambtenaren dorst tenslotte niet zo zeer te worden belast dat zij de existentie van twee Den Doolaards naast elkaar, met dezelfde geboortedatum en dezelfde voorletters, alleen met een iets ander gezicht, zouden moeten aanvaarden.

Niet minder gemakkelijke situaties ontstonden wanneer de emigrant in contact was met lieden van het ambtenarenkorps, wier plicht het was hem de politieke werkzaamheid te beletten. Dit echter met plezier en openhartigheid alle gevallen van Duitse spionage met hem bespraken, omdat zijn weten van personen en verhoudingen het werk van de Nederlandse spionagebestrijding kon helpen vergemakkelijken. Het was meer dan eens duidelijk dat hierbij slechts in schijn de linker hand niet wist van de rechter hand deed. En bij deze tweeslachtigheid in houding kon de emigrant weinig verschil merken of hij te maken had met een christen dan wel een niet-christen....

Hoezeer men zonder wil en dank in de binnenlandse politiek terecht kon komen, moge een verhaal tonen, waarvan de herinnering de emigrant altijd genoeg deed. Hij zat eens samen met een Amerikaanse journaliste, die de volgende dag een vraaggesprek met Mussert zou hebben. Het was in april 1940. "Zal ik Mussert vragen of hij aan een Duitse invasie gelooft?" Niet in deze vorm, want dan zal hij nee zeggen. Stelt u het voor alsof u, zoals hij, over het feit van een Duitse inval niet twijfelde. Vraagt u bv. wat hij zal doen wanneer de Duitsers komen. Mussert liep in de val. Het verslag van de journaliste baarde groot opzien, want op haar vraag had hij, zittend achter zijn schrijftafel, de armen over elkaar geslagen en zijn wil tot volledige passiviteit aangetoond voor het geval dat Nederland werd aangevallen.

De inval kwam. De dagen daarvoor waren reeds vervuld van spanning bij hen die van de aanstaande gebeurtenissen op de hoogte waren, ook al wilden zij nog altijd de hoop niet loslaten dat het opnieuw loos alarm was. Op de avond van 9 mei 1940 was de emigrant met een stel Engelse en Amerikaanse journalisten bijeen, die in het Carlton hotel te Amsterdam hun hoofdkwartier hadden opgeslagen. H. Carleton-Green was reeds naar Engeland vertrokken. Er was nog mr. Ivans van Life, Miss Brekenridge, aan wie Mussert zich had geopenbaard als toekomstige landverrader en enkele anderen. Mr. Beach Conger van de New York Herald Tribune bracht het laatste nieuws: de telefoonverbindingen met het buitenland zijn verbroken. Er werd afgesproken elkaar op de hoogte te houden van het laatste nieuws. Daarna vertrok de emigrant. Op het Rembrandtplein had hij met Koos Vorrink een afspraak die beheerst werd door de verwachtingen die de aanstaande nacht zou brengen. Vorrink vreesde de doelloosheid van inundaties, omdat de Duitsers op grote schaal parachutisten zouden gaan gebruiken. Hij had deze opvatting in vriendenkring en in politieke gesprekken met Kamerleden der verschillende partijen geuit. Ten gevolge van deze zorg werd hij versleten voor een hopeloos fantast en romanticus. Omstreeks middernacht ging men uiteen, Boven de Utrechtsestraat straalde een prachtige sterrenhemel. De lucht was kalm en rustig toen men op de hoek Prinsengracht afscheid nam met een opmerking over de beslissing der komende uren die licht had moeten klinken, echter geladen was met al die spanning die hen vervulde.

Thuis was aan slapen niet te denken. Homerus hielp de tijd verkorten. Later ging hij zich weleens afvragen waarom hij juist in die nacht naar de geschiedenis van het Trojaanse paard was gaan grijpen. Met het opkomen van de ochtendschemering begon het geronk van de vliegtuigen. Van zijn raam uit kon hij zien hoe de stuka's boven Schiphol neerdoken. Ontploffingen en stofwolken lieten geen twijfel. Bij de Van Looi's beneden werkte reeds de radio. Waarschuwingen tegen uitgeworpen parachutisten kwamen binnen. Nederland was in oorlog. Nederland was op de meest gemene en achterbakse wijze, tegen alle beloften in, aangevallen.

De oorlogsdagen waren vervuld van opruimingswerk. De emigrant moest, gezien de Duitse overmacht, met een bezetting rekenen. Deze mocht in geen geval correspondentie en adressen, materiaal gevaarlijk voor de illegalen in Duitsland en West-Europa vinden. De illegaliteit staat slechts één archief toe: de eigen hersenen.

Zo kwam de 14e mei 1940, de avond voor de capitulatie. Afscheid van vrienden. In die nacht hebben heel wat mensen Amsterdam vaarwel gezegd aan deze wereld. Nederlanders en emigranten. Wethouder Boekman, prof. Bonger, prof. Van Gelderen, A. Reissner, de vroegere voorzitter van de vakbond voor het Duitse verkeerspersoneel, F. Vogt, vroeger lid van het Pruisisch parlement, G. Hammacher, een redacteur uit Essen, G. Schreineer, een redacteur uit Düsseldorf en vele anderen. Na een droevige nacht vertrok onze redacteur uit Amsterdam, terwijl de troepen van Hitler binnentrokken. Op 16 mei kwam de Gestapo huiszoeking bij hem houden. Maar hij was verdwenen, een van de eerste onderduikers in Nederland, na zeven jaar illegaliteit.

Zijn eerste poging tot ontvluchting mislukte. Hij wilde achter de geallieerde linies komen. Met dit doel voor ogen liep hij twee weken door België en Noord-Frankrijk. 400 km. Tevergeefs. De Duitse tanks waren sneller dan zijn benen. Weer terug in Amsterdam kreeg hij door bemiddeling van Koos Vorrink, mede met de hulp van S. Lelie en J. Fontijn contact met Spronkers, de wethouder te Hillegersberg. Hij bracht hem naar Heenvliet op de boerderij van Th. Langstraat. In een auto, opgesierd met een groot plakkaat "Politie" reed hij door de puinhopen van Rotterdam. Het is moeilijk weer te geven wat hem hierbij door het hoofd ging. Van schaamte over de wandaden der Duitsers; aan troost dat Hitler reeds jaren geleden hem het staatsburgerschap had afgenomen en hij dus terecht kon zeggen dat iedere band tussen dit systeem en hem was doorgesneden; aan teleurstelling dat dit barbaarse werk als onderdeel van een gruwelijke oorlog ondanks alle waarschuwingen niet had kunnen worden voorkomen.

Op Heenvliet kwam hij weer op zijn verhaal. Op de afgelegen – intussen geïndundeerde en radicaal geplunderde – boerderij kon men bij deze behulpzame mensen al gauw niet meer begrijpen hoe deze bloeiende pracht onder een helder blauwe hemel kon worden verstoord door een moordende oorlog. Alleen de koeien zullen zich verbaasd hebben over die wonderlijke melkknecht. Vooral die waaraan hij dit werk leerde heeft met een mengeling van medelijden en geduld naar hem omgekeken en hem deed twifelen of er koeien zonder ziel zouden zijn.

Twee maanden later kwam hij naar Poortugaal. Werkende in zijn nieuwe functie van tuindersknecht bij C. Breevaart op de molen, wonend bij de familie P. van Straaten, Dr. Willem Vosstraat 20. Twee maanden lang zou hij het werk op het land nog kunnen doen, waarbij gewilligheid niet altijd overeenkwam met succes. In ieder geval is hij de kwalificatie, hem toegediend door Jan Breevaart en voor druk niet geschikt niet vergeten toen hij de eg, in plaats van achterste voren, op de kop ging plaatsen.

In het najaar van 1940 kwam de mooie uitvinding van persoonsbewijzen. Het werk buiten moest bij gebrek aan een dergelijk ding een einde nemen. Nu begon het cellulaire onderduiken. Drie jaar lang heeft hij in het huis van de fam. Van Straaten binnen gezeten,

zonder een keer op straat te komen. Het was niet altijd even makkelijk. De hulp die hij nu ondervond bleef om veiligheidsredenen beperkt tot de reeds genoemde families. De durf en de offervaardigheid, de wilskracht en de overtuigingstrouw van mevr. J. van Straaten-de Wekker staat voor hem daarbij op de eerste plaats. In het ontbreken van een stamkaart en daarmee in het ontbreken van bonnen hielpen naast de fam. Van Straaten zijn vrienden in Amsterdam, voorop Jans Fontijn. Bij alle besef van de urgentie van dit vraagstuk bleef het andere, het in stand houden van de geestelijke weerstand, niet minder belangrijk. Drie jaar binnenblijven is geen peulenschilletje. Meer dan eens stond hij echter achter de ramen te gluren; zag hij vanuit het venster bomen en planten ontluiken, bloeien en verwelken; zag hij jaargetijden komen en gaan net als mensen op straat, voor hem goede bekenden, hij een onbekende voor hen.

In een tijd waar de gesprekken vervuld zijn van de belevenissen van hen, die door de gevangenschappen en concentratiekampen zijn gegaan is het niet veel wat hem de moeite waard lijkt te vertellen. Hij had de uitzonderlijke kans om te werken. Daarvan heeft hij dankbaar gebruik gemaakt. De Amsterdamse universiteitsbibliotheek en de Rotterdamse Gemeentebibliotheek hadden aan hem een goede klant, ook al staat zijn naam niet in de cartotheek. Want die boeken werden uitgeleend op de naam van Rie van Straaten, die sindsdien iedere bibliothecaris, vooral die van Maasoord, ontliep om niet aangesproken te worden op een lectuur die niet de hare was.

Maar zelfs in de tijd dat de geruchten van inkwartiering en ontruiming, van huiszoeking door S.D. en landwacht de ronde deden en weleens door de feiten bevestigd werden gebeurden er nog opbeurende dingen. Terwijl men boven en onder de grond ging luisteren naar de stappen van de buurman, commandant van de landwacht bij de gratie Hitler's en zijn mannen, die zo ijverig in de griend ging zoeken wat ze toch zo dicht bij huis hadden kunnen vinden, viel er nog een en ander te beleven. Een van die belevenissen verdient het onthouden te worden.

Het was op de dag na Mussert's verjaardag. De kinderen hadden met griezelen en nieuwsgierigheid naar de lap gekeken, die bij de commandant van de landwacht uit het raam hing. Nu, de dag daarop, stond mevrouw de commandant op straat te vegen en te boenen. De vlag was verdwenen. Aanleiding genoeg voor een kruimel, de dochter van de overbuurman, om op het afgedane onderwerp terug te komen. De kousen afgezakt, op klompen, het buikje naar voren en de handen op de rug, met een gezicht dat de sporen van enkele uren spelen in het zand niet kon verloochenen, zo stond Marietje klaar om aan mevrouw de commandant het verhoor af te nemen. En het gesprek was fraai. Op alle vragen over het wat en waarom van deze vlag, door mevrouw de commandant beantwoord in de geest van een welwillend inlichtingenbureau, kwam tenslotte een wedervraag: Vind je de vlag mooi? Lange pauze. Dan met nadruk op iedere letter het niet zeer hoffelijke maar besliste oordeel: Ze zeggen dat het een rotvlag is.... Mevrouw de commandant verdween zonder verdere opmerking. De onderduiker achter zijn raam eveneens. Anders had hij hardop gelachen. En dat mocht niet door iemand, die in feite niet existeert.

Na drie jaar kwam er verandering. De papieren waren er nu, dank zij de intussen opgedane routine bij dit werk. Men kon dus riskeren om de paar maanden zogenaamd voor een weekend op bezoek te komen. De eerste gang over straat deed een afstandsvrees ontstaan, die echter gauw overwonnen was. Nog een ander voorval deed de kring van mensen, die van het bestaan van de onderduiker afwisten, verbreden. Hij werd ziek. Dr. Ketel werd in de arm genomen en ingelicht. Dit onderhoud bracht niet slechts medische hulp, het bracht de winst van vele uren in een gezien, waar het leven in overeenstemming tussen woord en daad werd geleefd. Maar door de rol die dr. Ketel in het ondergrondse werk, plaatselijk (met mej. Haspels en G. van Oostende) en ook in Rotterdam speelde, werd nu ook het bonnevraagstuk opgelost. Het is intussen een publiek geheim geworden waar en bij wie in Poortugaal onderduikers hebben gezeten. Het waren er niet weinig. Begrijpelijk, omdat

in Nederland de ene helft van de bevolking bij de andere was ondergedoken. Tegenover dit publieke geheim staat een intiem geheim. Voor de familie Ketel is het namelijk een geheim hoeveel onderduikers bij hen in huis tussen de 5 dagen en 15 maanden hebben gezeten. Zij zijn de tel kwijt....

Met dit stapje naar een illegale legaliteit leerde de onderduiker weer lopen in de maatschappij. De "maatschappij" dan, dat was een kring van muzikkliefhebbers die afwisselend bij dr. Ketel en dr. Bijl bijeenkwamen. Behalve de genoemde families behoorden hierbij de heer Tenbrugencate en, niet te vergeten, de concertmeester Querido, die reeds tot vervelens toe gevraagd is of hij familie van de bekende schrijver is. Ook hij was onderduiker, leek zijn positie echter nogal rustig op te nemen. Misschien omdat zijn bescheiden lengte niet veel overliet om ondergedoken te worden. Indien dit verhaal niet ging over de onderduiker Terborch, maar over de redacteur van De Kieuweland, zou men misschien een recensie van die concerten mogen verwachten. Deze zou dan in ieder geval waarderender uitvallen dan die, welke gegeven werd door een der deelnemers: de ene zondag is het Ketelmuziek, de andere zondag is Bijltjesdag....

Langzaamaan begon voor onze onderduiker weer opnieuw het dubbelleven. In de tuin en boomgaard van de Breevaarts begon hij weer zijn rol te spelen van tuindersknecht-inwording, waarbij vooral bij de pluk in de boomgaard nogal veel verdween op wat men in vakkringen noemt de "binnenvelling". Daarnaast was intussen, maar dit was meestal nachtwerk, De Kieuweland begonnen te verschijnen.

In de voorafgaande jaren had de onderduiker zich ertoe beperkt binnen bepaalde afstanden globale overzichten voor zijn vrienden op te maken. Zij waren uiteraard gebaseerd op een lange duur van de oorlog en dus niet zeer in trek. Toen de stroomvoorziening werd stopgezet leek het tijd, die berichten dagelijks en in bredere kring te laten verschijnen. Later kregen die berichten de bekende titel van De Kieuweland. Over het werk van de redactie valt hier niets te zeggen. Maar wel moet worden gesproken van de hulp, die de redacteur bij zijn werk ondervond.

Het uitgeven van de krant vereiste veel papier. De betrouwbare verspreiding heeft veel werk gevraagd. De Kieuweland had slechts een kik te geven en hij werd van alle kanten bediend. Aan de verspreiding van het blad, die geconcentreerd was bij de families Kees en Jan Breevaart, dr. Ketel, en Van Straaten, werd de zorgvuldigheid besteed die dit werk in de illegale tijd vereiste.

Op een heel ander terrein lag het bijeenbrengen van de berichten. Toen de stroomvoorziening was stopgezet lukte het nog enige tijd 's nachts op de inrichting te luisteren. Aan de fantasie waar een toestel verstopt kan worden, waren daarbij geen grenzen gesteld. Toen ook de inrichting geen stroom meer kreeg van Rotterdam en op eigen gelegenheid begon te draaien, kwam het erop aan dat de mannen van het zwarte korps de productie in het juiste kwartier op peil wisten te houden. Voor je naar het toestel ging deed je goed even langs de motor te lopen en hem over zijn staart te aaien, dat hij het goed zou doen. Vele uren waren gemoeid met het getob om de berichten bij elkaar te krijgen. Zonder de hulp van dr. J. Bijl, die er menig nachtelijk uur voor opofferde zou het in meer dan een nacht niet mogelijk zijn geweest.

Nadat tenslotte ook de eigen stroomvoorziening menige keer uitviel bij gebrek aan, ja aan wat al: benzine, kolen, hout, motorpech, enz., ging de redacteur op zoek naar een detector-apparaat. Dit zijn kleine, op kristal werkende toestellen, waarop de lange golf door middel van een koptelefoon bij absolute stilte op een afstand van 5 km. wel iets te horen valt. Wie zoekt, die vindt. De lezers van De Kieuweland hebben de bevrediging van hun nieuwshonger in die dagen te danken aan dr. A.C.W. Veldhuizen, de veearts en hartstochtelijke luisteraar. Later bleek dat er een dergelijk toestel dichter bij huis, bij A.

Kieboom, te vinden was. Maar wie wist dat? En wie mocht weten wie De Kieuweler was die aan een dergelijk toestel zo'n grote behoefte had? In ieder geval – en daarop kwam het aan – behoeftte De Kieuweler niet een keer te verschijnen zonder het laatste nieuws te kunnen bespreken.

Geheel anders werd de zaak na de bevrijding. In de nacht tot 5 mei, de vrijdag, die 's avonds het bericht van de capitulatie per 6 mei bracht, was de medewerking van de redacteur van De Kieuweler ingeroepen. Hij kwam bij dr. Meerwaldt, hem reeds bekend door illegale behandeling van legaal slechte tanden. Die avond kreeg hij in een correct burgerhuis een zeer oncorrect, maar goed bruikbaar letterzetter en drukkerijtje te zien, klaar om de oproep der Binnenlandse Strijdkrachten voor de dag der bevrijding te drukken. De volgende dag bracht die bevrijding.

Voor De Kieuweler scheen dit het ogenblik te zijn om de werkzaamheden te staken. Met het staken van het vuren was ook de tijd van de illegale pers afgelopen. Maar hij had niet gerekend op de welwillende houding van dr. Westerhuis, de bataljonscommandant B.S.B.T. IJsselmonde-west. Met diens toestemming en met de steeds verleende hulp van hem en zijn staf, kon De Kieuweler zijn intrede doen in de legaliteit.

De vermeerdering van het werk wat het aantal exemplaren en de omvang betrof heeft toen tevens tot een uitbreiding van de redactie geleid. W.A. Tinbergen, die reeds vroeger aan de krant als "de Gele" had meegewerkt, nam de rubriek Plaatselijk Nieuws voor zijn rekening. De belangstelling die juist deze rubriek bij veel lezers vond is wel het overtuigendste bewijs voor de bevredigende wijze, waarop hij zich van deze inspanning eisende taak heeft gekweten.

Enkele dagen later kreeg De Kieuweler dank zij de welwillende houding van de heren dr. Van der Spek en Van der Leen de kans vermenigvuldigd te worden. Zodoende kon de oplaag worden uitgebreid. Hoewel ook dan het beginsel moest blijven gehandhaafd dat één exemplaar de vraag van een aantal families moest bevredigen. De redactie kon vaststellen dat in deze tijd De Kieuweler op Poortugaal en Hoogvliet, op Pernis en Rhoon een duizendtal lezers bereikte.

Lang kon dit niet worden volgehouden. Gebrek aan papier en stencils dwong de directie van de inrichting Maasoord de omvang van De Kieuweler te beperken door afstand te doen van het plaatselijk nieuws. Dit kwam intussen overeen met een in diezelfde dagen gevallen beslissing, die de plaatselijke redacteur Tinbergen naar Dordrecht riep als filiaalhouder van Het Vrije Volk.

En nu is De Kieuweler aan zijn laatste nummer toe. Hij had na de maanden der illegaliteit nog het voorrecht verslag uit te brengen over de dagen van de bevrijding, die niet zonder tegenslagen voorbijgingen. Op de dag der capitulatie – de burgemeester had reeds voor een blijde menigte over dit feit gesproken – kwam een voorbijgaande kentering. Een incident, minder prettig voor de betroffenen, gaf aanleiding tot een Duitse overval op het dorp. De wijze, hoe zich hierbij de jongens van de plaatselijke commandant Van Oostende hebben gehouden, verre in de minderheid in aantal en wapenen, verdient alle lof. De Kieuweler, die in deze nacht voor de afwisseling eens tussen de vuren van het ketelhuis op Maasoord werd gemaakt, was getuige van de toestand van uitputting, waarin de jongens zich bevonden, toen zij daar gebracht werden. Het incident liep over het geheel genomen met een sisser af, hoewel menigeen dit niet durfde te hopen, vooral nadat de burgemeester gevangen was gezet.

Intussen is de bevrijdingsroes voorbij. Het leven heeft zijn alledaagse vormen weer aangenomen. Enkele dagen geleden kon de redacteur van De Kieuweler een gesprek horen tussen drie patiënten. Het ging over een of andere oorlogskwestie. Toen een van de

patiënten niets scheen te begrijpen, meende een ander diens geheugen te moeten oprispen: “Weet je, toen, toen er oorlog was...”. Op dat ogenblik leek de oorlog reeds lang geleden. Niet slechts de gesprekken van patiënten geven de indruk van een lang geleden: toen, toen er nog oorlog was. Het kan trouwens geen kwaad wanneer de mensen zich gaan oriënteren op de toekomst.

Een van de eerste taken is hierbij de bevrijding van Indonesië. Wanneer van de afdeling IJsselmonde-west der Binnenlandse Strijdkrachten ongeveer 30 zich hebben opgegeven voor oorlogsvrijwilligers, dan is dit zeker een goed teken voor de geest van die troep. De Kieuwelder heeft die jongens meegemaakt en aan het werk gezien (Een slecht journalist, die met zijn neus niet overal tussen zit). Er zijn daar de heren van de K.N.I.A.C. (Koninklijke Nederlandse Illegale Automobielen Club), die het genoeg hadden de wagens te besturen wanneer er bonnen werden “georganiseerd”. Er zijn lieden van de knokploegen en de afdeling vervalsingen van papieren en stempels, er zijn ambtenaren van de GGD en de gemeente, die “slechts” gegevens lieten verdwijnen, precies 24 uur voordat de Duitsers lieten blijken dat zij er belang in stelden.... Wie deze jonge generatie, de Kalkmans, en “Joop”, van Beek en Stam, De Witte en al die anderen die wij niet kunnen opsommen, heeft kunnen gadeslaan op de weg van een gedurfd gedrag tijdens de illegaliteit, via de roerige dagen van de bevrijding naar de legaliteit, die in de defensieloodsen de vormen van een gedisciplineerd leger begint aan te nemen, die is ervan overtuigd dat de afdeling IJsselmonde-west der B.S. haar deel zal bijdragen bij de vervulling van de taak die haar wacht.

De onderduiker Terborch is aan het einde van zijn ondergedoken-zijn. De redacteur van De Kieuwelder is aan het einde van zijn Poortugaalse journalistenloopbaan. Hij zal een nieuwe taak aanvaarden met hetzelfde optimisme – mengeling van vertrouwen in en kritiek op zichzelf en zijn medemensen – waarvan dr. Overbosch blijkt geeft, wanneer hij uittrekt op ziekenrapport met de stereotype opmerking: “Dag lieve mensen, dokter gaat genezen”. Voordien echter heeft de onderduiker Terborch en de redacteur van De Kieuwelder de behoefte dank te zeggen aan allen, die hem door deze tijd hebben geholpen en die hem steunden bij de vervulling van die bescheiden taak die hij meende te kunnen volbrengen. Hij heeft mensen leren kennen en waarderen. Hij heeft als nooit tevoren tijd voor studie gehad. En dit in een land van rijke cultuur, van hoge geestelijke waarden. Hij heeft aan dit volk en dit land, aan deze mensen en aan deze cultuur oneindig veel te danken. Hij zou dit graag onder woorden willen brengen. Hij vindt ze niet. Terwijl hij vanuit zijn schrijftafel door het raam kijkt op het stukje wereld waar hij vijf jaar van zijn leven heeft doorgebracht, dringt van de straat een onzeker kinderstemmetje naar binnen. Het zal wel Marietje zijn. Zonder te weten helpt zij die naar woorden zoekende journalist. Wat hij vergeefs in één zin poogt samen te vatten, zingt zij in vier woorden: Ik hou van Holland.